

Ideasta tutkielmaksi

Opas kirjallisuustieteellisen tutkielman tekijälle

Aino Mäkikalli, Hanna Meretoja, Lotta Kähkönen

Turun yliopisto

Yleinen kirjallisuustiede

2021

2., uudistettu laitos

Copyright: tekijät ja Turun yliopiston Yleinen kirjallisuustiede

ISBN 978-951-29-8596-8

Turun yliopisto, Yleinen kirjallisuustiede 2021

Kiitämme Nea Pälää editointiavusta!

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Tutkielman lähtökohdat	6
3	Tutkimussuunnitelma	8
4	Tutkielman rakenne ja tieteellinen kirjoittaminen	9
5	Seminaarityöskentely ja tutkielman arviointi	13
6	Lähteiden ja viitteiden käyttö ja merkitseminen	15
6.1	Lähteiden haku	15
6.2	Lähdekritiikki	18
6.3	Lähteiden käyttö argumentoinnin tukena	18
6.4	Viitteiden merkitseminen	21
6.5	Sähköisiin aineistoihin viittaaminen	25
7	Lähdeluettelon laatiminen	28
7.1	Erillinen teos	29
7.2	Kokoomateoksissa julkaistut artikkelit	31
7.3	Lehtiartikkelit	32
7.4	Arkistolähteet	33
7.5	Esitykset	35
7.6	Sähköiset lähteet	35
	Oppaita ja lisälukemista tutkielmantekijöille	40
	Liitteet	42
	Liite 1. Pro gradu -tutkielman nimilehti	43
	Liite 2. Tutkielman tiivistelmäsiivu	44
	Liite 3. Esimerkki tutkielman tiivistelmäsiivusta	45
	Liite 4: Esimerkki sisällysluettelosta	46
	Liite 5: Esimerkki lyhenteistä	47

Liite 6: Teksti- ja sitaattinäyte I	48
Liite 7: Teksti- ja sitaattinäyte II	49
Liite 9: Lähdeluettelo	50

1 Johdanto

Kirjallisuustieteellisen tutkielman tekemistä harjoitellaan ensimmäisen kerran kandidaattiseminaarissa, jonka aikana laaditaan kandidaatintutkielma. Tutkimusprosessi ja onnistuneen lopputuloksen saavuttaminen perustuvat tutkielman kokonaisuuden tasapainoiseen suunnitteluun. Prosessi aloitetaan tutkimussuunnitelman laadinnalla, minkä jälkeen ryhdytään varsinaisen tutkielman kirjoittamiseen. Opiskelijalta edellytetään omatoimisuutta tutkimuksen ideoinnissa, tutkimusaiheen ja -kysymyksen pohtimisessa, aiheen käsittelyssä, tutkimustulosten hahmottamisessa ja tiedonhankinnassa. Olennainen merkitys tutkimusprosessissa on seminaariryhmässä käytävällä keskustelulla, joka auttaa näkemään tutkimussuunnitelman ja tutkielman vahvuudet sekä tuomaan esille mahdolliset parannusehdotukset.

Kandidaattiseminaarissa tehty kandidaatintutkielma on harjoitusta maisterivaiheen pro gradu - tutkielman laatimiseen. Maisterivaiheen jälkeen yliopistollisia jatkotutkintoja ovat filosofian lisensiaatin ja filosofian tohtorin tutkinnot, joiden edellytyksenä on lisensiaatintyön tai väitöskirjan kirjoittaminen. Tieteellisissä opinnäytetöissä on sisällön lisäksi olennaista se, että työ on toteutettu kielellisesti, tyylillisesti ja tutkimusteknisesti johdonmukaisesti. Tämän oppaan tarkoituksena on yhtäältä johdattaa yleisen kirjallisuustieteen opiskelijat tutkimusprosessin taipaleelle selventämällä tutkimusaiheen ja -kysymysten muotoutumista ja tarkastelemalla tutkielman rakennetta. Toisaalta oppaassa annetaan ohjeita lähteiden hankintaan ja niiden käyttöön sekä lähdeviitteiden ja lähdeluettelon merkitsemiseen.

2 Tutkielman lähtökohdat

Tutkimus lähtee liikkeelle kysymyksenasettelusta. Kirjallisuustieteen alaan kuuluvan kohteen, aiheen tai ilmiön ympärille hahmotellaan tutkimuskysymykset, joihin pyritään löytämään vastauksia tutkimuksen kuluessa. HuK-tutkielmissa tutkimuskohteeksi valikoituu usein jokin kaunokirjallinen teos, jota tutkitaan kohteen kannalta relevantista näkökulmasta.

Lähtökohtana voi olla myös kiinnostus jotakin kirjallisuushistoriallista periodia kohtaan, jonkin maan kirjallisuus tai jokin teoreettinen kysymys, jonka kautta pyritään pääsemään rajatumpaan tutkimusaiheeseen ja näkökulmaan. Toisinaan tutkimusprosessi voi lähteä liikkeelle jostakin kulttuurisesta tai yhteiskunnallisesta ilmiöstä, jota halutaan tarkastella kirjallisuuden välittämänä. Teosanalyysiin ja teoreettisiin kysymyksiin keskittyvien aiheiden lisäksi on mahdollista tarttua aiheeseen, joka kytkeytyy empiiriseen lukemiseen (esimerkiksi lukupiireissä tai kouluissa). Tutkimuksen kohteet ja aiheet muotoutuvat useimmiten monivaiheisen ajatusprosessin kautta, ja tähän prosessointiin on mahdotonta antaa kovin yksityiskohtaista ohjeistusta. Tärkeää on jo heti alkuvaiheessa lähteä kartoittamaan kohteesta ja aiheesta tehtyjä aikaisempia tutkimuksia ja pohtia sitä kautta, mihin oma tutkimus voisi fokusoitua. Tutkimuskysymysten lisäksi on pohdittava, tullaanko tutkimuksessa käyttämään keskeisesti yhtä tai useampaa sellaista teoreettista tai muunlaista käsitettä, joka kaipaava perusteluja ja määrittelyjä heti tutkimuksen johdannossa.

Olennaista on tutkimuksen rajaaminen. Tällä tarkoitetaan tutkimusongelman kiteyttämistä sellaiseen muotoon, että se on mahdollista ratkaista niin sisällöllisesti kuin muodollisestikin kyseiselle tutkimukselle annetuissa mittasuhteissa. 1.8.2021 alkaen tutkielmat laaditaan humanistisen tiedekunnan valmiiseen *mallipohjaan*, joka löytyy tiedekunnan verkkosivuilta (Opiskelu > Tutkielmat ja kypsyysnäyte). Mallipohja määrittää tutkielmatiedoston asetukset, kuten tekstin tyyli, marginaalit ja sivumääräsuositukset (HuK-tutkielma n. 20 sivua tai noin 48 000 merkkiä, pro gradu -tutkielma 56–75 sivua tai 135 000–180 000 merkkiä ilman välilyöntejä, 2400 merkkiä/sivu). Nämä asetukset on tarpeellista huomioida heti tutkimusprosessin alussa.

Tutkimuksenteon yleiseen käsitteistöön kuuluu metodi eli menetelmä toteuttaa tutkimus. Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä ei voi yksiselitteisesti nimetä, vaan viime kädessä kukin tutkimus luo oman menetelmänsä etsimällä kyseiseen tutkimukseen sopivan käsitevälineistön. Metodi on eräänlainen työkalupakki. Se koostuu joukosta rajattuja tieteellisiä käsitteitä ja tarjoaa välineitä tekstin analyysiin. Metodi rakentuu systemaattisesti

käytetystä kirjallisuustieteellisestä käsitteistöstä, jonka avulla pyritään kuvaamaan tutkittavan aineiston (esimerkiksi romaanin) erilaisia piirteitä. Metodi tulee kreikan kielen sanasta *methodos*, joka tarkoittaa kuljettavaa tietä. Yksinkertaisimmillaan metodi – ’tie, jota pitkin kuljetaan’ – voidaan käsittää väitteiden perustelujen logiikaksi. Kirjallisuudentutkimuksessa käytetään usein metodin sijaan käsitteitä lähestymistapa tai suuntaus (engl. approach), joka kuvaa ehkäpä metodia paremmin sitä tapaa ja niitä keinoja, joiden avulla tutkimuskohdetta tarkastellaan. Teoria puolestaan viittaa niihin käsitteellisiin lähtökohtiin, joista käsin aineistoa avataan ja tutkimusongelmaa ratkaistaan. Kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia – esimerkiksi formalismi, narratologia, dekonstruktio, reseptitutkimus, hermeneutiikka tai kulttuurintutkimus – tarjoavat kukin erilaisia teoreettisia käsitteitä ja metodologisia työkaluja tekstianalyysiin. Teoreettis-metodologinen lähestymistapa ja aineisto ovat myös jatkuvassa vuoropuhelussa. Siksi jokainen tutkielman tekijä kehittää omaan tutkimusongelmaansa sopivan teoreettisen viitekehyksen ja analyysimenetelmän.

3 Tutkimussuunnitelma

Sekä tutkielman laajuuden että sisällöllisen rajauksen vuoksi tutkimussuunnitelman laatiminen on tärkeää. Kun tutkimukselle on työstänyt alustavan sisällysluettelon ja jäsennyksen (disposition) ja kirjoittanut sisältösuunnitelman, on helpompi nähdä, tarvitseeko valittu tutkimusaihe ja -ongelma laajennusta vai supistusta toteutuakseen.

Tutkimussuunnitelmaan on hyvä sisällyttää seuraavat osat:

- tutkimuskohteen rajausta ja tutkimusongelman määrittely (mitä tutkitaan ja miksi?)
- teorioiden esittely (mitä teoriaa tai teorioita käytetään ja millaisiin teoreettisiin keskusteluihin tutkimus osallistuu?), keskeiset käsitteet, lähestymistapa ja/tai metodologinen konteksti (miten, millä tavalla tutkitaan?)
- hahmotelma tutkimuksen rakenteesta (miten tutkimusprosessissa edetään ja miten esitys jäsentyy?)
- tutkielman otsikko ja sisällysluettelo
- tutkimuskirjallisuuden ja keskeisten lähteiden alustava esittely ja tutkielman asemointi suhteessa aiempaan tutkimukseen (mitä uutta tietoa ja ymmärrystä se tuottaa?)
- alustava lähdeluettelo

Tutkimussuunnitelmassa käytetään viitteitä samaan tapaan kuin tutkielmassakin.

Suunnitelman laajuus HuK-tutkielmassa on noin viisi sivua. Muissa opinnäytetöissä sen määrittää ko. opettaja tai ohjaaja.

Jo suunnitteluvaiheessa on hyvä pitää mielessä tutkimustyön yleinen tavoite: uuden tiedon ja ymmärryksen tuottaminen. Kohteesta pyritään nostamaan esille jokin sellainen aspekti tai tuomaan siihen sellainen näkökulma, jota aikaisempi tutkimus ei ole esittänyt. On kuitenkin muistettava, että opinnäytetöissä ei edellytetä opiskelijoiden tekevän koko tieteenalaa mullistavia tutkimuksia. Tärkeänä tavoitteena on harjoitella ja omaksua tutkimustyön, tieteellisen kirjoittamisen ja keskustelun käytänteitä.

4 Tutkielman rakenne ja tieteellinen kirjoittaminen

Kandidaatintutkielmien laadinnassa käytetään humanistisen tiedekunnan yhteistä tutkielmien *mallipohjaa* (ks. tiedekunnan verkkosivut: Opiskelu > Tutkielmat ja kypsyysnäytteet), jonka avulla saadaan varmistettua, että tiedosto tulee laadittua saavutettavuuden kriteerien mukaisesti. Taito tuottaa saavutettavia materiaaleja on tärkeää opiskelijan työelämävalmiuksien kannalta.

Tiedekunnan ohjeistuksen mukaan ”tutkielman mallipohjaan on kirjattu kuvaukset sen ominaisuuksista ja ohjeet sen käytöstä. Mallipohjan myötä kaikkien kandidaatintutkielmien alkuun tulee laadittavaksi kansilehti ja tiivistelmäsiivu. Tutkielmatiedosto täyttää saavutettavuuden kriteerit, kun opiskelija käyttää tutkielman laatimisessa mallipohjan tekstityylejä ja noudattaa mallipohjassa annettuja ohjeita. Mallipohja on käytännössä Word-tiedosto, johon tutkielman sisältö voidaan kirjoittaa joko suoraan tai sisältö voidaan siirtää toisesta tiedostosta (jälkimmäiseen liittyy tarkempia ohjeita). Kun Word-tiedosto on saavutettavuuden osalta kunnossa, onnistuu myös saavutettavan pdf-tiedoston laatiminen helposti.” (TY, Hum tdk, 2021).

Kirjallisuustieteen tutkielmat koostuvat rakenteellisesti kolmesta keskeisestä osiosta: johdannosta, käsittelyluvusta ja loppupäätelmästä, joista käsittelyluvut muodostavat tutkielman laajimman osion. Näiden lisäksi tutkielmiin laaditaan kansilehti, tiivistelmäsiivu, sisällysluettelo ja lähdeluettelo sekä tarvittaessa esipuhe, liitteet ja hakemistot. On kuitenkin hyvä muistaa, että tutkimusprosessi on uutta tietoa luovaa toimintaa, jossa tutkimuskohde ja menetelmä viime kädessä määrittävät työn muotoa ja rakennetta.

1. Kansilehti: Aihe ja tutkimusongelman rajausta ilmenevät tutkielman nimenä sen kansilehdellä. Otsikoinnin tarkoituksena on antaa lukijalle selkeä käsitys siitä, mikä on tutkimuksen kohde ja aihe, joten otsikoinnilla on iso merkitys tiedonhaun kannalta: jotta tulevat lukijat löytävät tutkielman, on tärkeää miettiä otsikon sanat ja käsitteet täsmällisesti. Lisäksi kansilehdelle sijoitetaan tekijän nimi sekä esitys- tai julkaisukontekstiin liittyvät tiedot (kandidaatintutkielma, pro gradu -tutkielma), julkaisuaika ja -paikka sekä mahdollisen opponentin nimi. (Ks. liite 1.)

2. Tiivistelmäsiivu: Kandidaatintutkielmiin, pro gradu -tutkielmiin ja lisensiaatintöihin laaditaan tiivistelmäsiivu, jonka ohjeistus on annettu humanistisen tiedekunnan tutkielmanpohjassa (Ks. liite 2). Oppaan lopussa on myös malli tiivistelmäsiivusta. (Ks. liite 3.)

3. Esipuhe: Mahdollinen esipuhe (yleensä väitöskirjoissa ja muissa laajemmissa tutkimuksissa) sijoitetaan käsikirjoituksen alkuun ennen sisällysluetteloa tai sen jälkeen. Esipuheeseen ei lisätä sivunumerointia, mutta joskus laajoissa esipuheissa käytetään sivunumerointina roomalaisia numeroita.

4. Sisällys: Dispositio eli jäsenitys ilmenee sisällysluettelosta, joka sijoitetaan kansilehden ja tiivistelmäsiivun jälkeen. Sisällysluettelo on määritelty valmiiksi tutkielmanpohjaan ja se laaditaan käyttämällä tutkielmanpohjan otsikkotyylejä. Lukija saa ensimmäisen käsityksen tutkielman kokonaisuudesta sisällyksen perusteella, ja siksi onkin syytä kiinnittää huomiota otsikointiin, jotta lukija saa tarvittavan määrän informaatiota lukujen sisällöstä. (Ks. liite 4.)

5. Johdanto: Varsinainen tutkimusteksti aloitetaan johdannolla, jossa taustoitetaan monipuolisesti kyseessä olevaa tutkimusta. Johdannossa esitellään ja perustellaan tutkimuksen aihe ja kohde, tutkimusongelma ja -kysymykset sekä teoreettisten käsitteiden ja näkökulman valinta. Kirjoittajan on hyvä tuoda esille, miten oma tutkimus suhteutuu aikaisemmin samasta aihepiiristä tehtyyn tutkimukseen ja mitä uutta tietoa ja ymmärrystä se tuottaa. Siksi on tarpeen esitellä keskeistä lähdeaineistoa ja aiemmin tehtyä tutkimusta sekä arvioida kriittisesti lähteiden käyttökelpoisuutta.

Johdanto on hyvä kirjoittaa tutkimusprosessin aluksi, mutta siihen on syytä palata viimeistään silloin, kun käsittelyluvut on kirjoitettu. Usein aluksi kirjattuja kysymyksiä ja oletuksia on tarkennettava. Olennaista on, että johdannossa esitetyt seikat vastaavat työn sisältöä; johdannossa ei voi luvata tekevänsä sellaista, mitä tutkimuksen kuluessa ei toteuteta.

6. Käsittelyluvut: Tutkimuskysymyksiä käsitellään ja niihin pyritään antamaan vastauksia johdonmukaisesti jäsennetyissä käsittelyluvuissa, joiden tulisi olla tasapainoisessa suhteessa toisiinsa. Tutkimustekstissä käyvät vuoropuhelua aiemmista tutkimuksista ja muusta lähdemateriaalista saatu tieto, tutkijan oma argumentointi sekä itse tutkittava kohde. Pelkkä lähteiden referoiminen ja kuvaileminen ei riitä, vaan tutkimuksen tekijän on esitettävä omia näkemyksiä, päätelmiä ja tulkintoja aiheestaan. Argumentoinnin on oltava perusteltua; omien tulkintojen ja väitteiden tukena on hyvä olla huolellisesti valittuja sitaatteja primärlähteistä.

Lähteiden käyttö näkyy tekstin sisään rakennettavina (sisäviite) ja sivun alalaitaan (alaviite) tai joissakin tapauksissa työn loppuun (loppuviite) sijoitettavina lähdeviitteinä. Ala- ja loppuviitteille on määritelty tutkielman pohjassa oma tyyli. Viitteiden käyttöä selostetaan tarkemmin oppaan luvussa 6.

7. Loppuluku: Tutkimuksen päättää johtopäätöksiin keskittyvä loppuluku, jossa kiteytetään tutkimuksen tuloksia yleisellä tasolla. Tämä ei tarkoita kuitenkaan käsittelyluvuissa esitettyjen tulosten referointia ja toistoa, vaan tutkimuksen kokonaisuuden ja merkityksen hahmottamista. Loppuluvussa ei yleensä enää esitetä varsinaista uutta materiaalia tai asiakokonaisuuksia, vaan siinä keskitytään tutkimuksen johtopäätöksiin. Loppuluvun tarkoituksena on palata alussa esitettyihin kysymyksiin ja punnita tutkimuksen kuluessa niihin saatuja vastauksia, niiden merkittävyyttä ja mahdollisen jatkotutkimuksen tarpeellisuutta. Johdannon ja loppuluvun on siis vastattava toisiaan, mutta samalla on varottava, ettei tule esittäneeksi tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä jo johdannossa.

8. Yhteenvedo (*summary, résumé*): Äidinkieliseen väitöskirjaan ja muuhun ylemmän tason tutkimukseen liitetään vieraskielinen, tavallisesti englannin-, ranskan- tai saksankielinen, yhteenvedo, joka sijoitetaan varsinaisen tekstin jälkeen ennen lähdeluetteloa ja mahdollisia liitteitä.

9. Lähteet: Työssä käytetyt lähteet kirjataan aakkosjärjestyksessä työn loppuun lähdeluetteloksi eli bibliografiaksi. Luetteloon kirjataan vain ne lähteet, joihin tutkimuksessa viitataan. Vaikka kirjoittaja olisi tutkimusprosessin aikana lukenut monia lähteitä, joihin ei kuitenkaan kirjoitetussa työssä viitata, jätetään nämä lähteet kirjaamatta lähdeluetteloon. Lähdeluettelo laaditaan rivivälillä 1. Lähdeluettelon laatimisesta ja rakenteesta kerrotaan tarkemmin luvussa 7.

10. Liitteet: Jos tutkimuksessa on käytetty kyselykaavakkeita, taulukkoja tai kaavioita, paljon lyhenteitä tai muuta sellaista, jota ei voida sijoittaa varsinaisen tekstin yhteyteen, sijoitetaan tiedot liitteiksi tutkimuksen loppuun lähdeluetteloon. Sivun yläkulmaan merkitään tunnustimeksi teksti, esim. Liite 1, Taulukko 1, Liitetaulukko tms. (Ks. liite 5.)

11. Hakemistot: Laajemmissa tutkimuksissa, yleensä väitöskirjoissa, käytetään aakkosellisia hakemistoja: joko pelkästään nimi- tai mahdollisesti myös asiahakemistoa. Hakemisto kirjoitetaan rivivälillä 1 kahta palstaa käyttäen ja se sijoitetaan omaksi jaksokseen

lähdeluettelon ja mahdollisten liitteiden jälkeen. Kaikki liiteryhmät muodostavat sekä tekstissä että sisällysluettelossa oman pääjaksonsa.

Kuten edellä esitetystä ohjeistuksesta voi huomata, humanistinen tieteellinen kirjoittaminen ja tutkielmien rakenne perustuvat lineaariseen esitystapaan, jossa aluksi hahmotellaan ongelma, sitten sitä tarkastellaan yrittämällä etsiä perusteltuja vastauksia esitettyihin tutkimuskysymyksiin ja lopuksi esitetään johtopäätökset. Rakenne ei välttämättä ole kovin kaukana Aristoteleen *Runousopissa* esitetystä juonen rakenteesta, jossa ehyen kokonaisuuden edellytyksenä on juuri alku, keskikohta ja alussa esitetyn konfliktin ratkaiseva lopetus. Fiktion ja toisaalta toden esittämiseen tähtäävien kirjoitusten historiassa nämä tekstityypit ovat usein kietoutuneet toisiinsa tavalla, jota ei ole helppo aukottomasti purkaa. Tämänhetkisen tutkimuksen kirjoittamisen mallilla on pitkä historia, mutta ei pidä unohtaa, että samalla kun tiede luo uutta tietoa, se on myös kiinni oman aikansa ajattelumalleissa, ja siten myös tieteellisen kirjoittamisen mallit ovat historiallisia konventioita, jotka muuttuvat ajan kuluessa. Tutkimuksen kirjoittajan on hyvä tiedostaa, millaisessa tieteen traditiossa hän tutkimustaan kirjoittaa.

Tieteellisessä kirjoittamisessa on olennaista väitteiden perusteleminen sekä kriittinen ja itsenäinen ajattelu. Argumentoinnilta edellytetään kielellistä selkeyttä, johdonmukaisuutta ja ymmärrettävyyttä. Tekstin tulee olla asiatyylä, jotta epäselvyyksiltä ja väärintulkinnolta välttyttäisiin. Tästä johtuen esimerkiksi hankalasti avautuvien metaforien tai puhekielen käyttö ei ole suotavaa.

5 Seminaarityöskentely ja tutkielman arviointi

Tutkielman tekeminen ei ole vain yksinäistä puurtamista lähteiden ja kirjoittamisen äärellä, vaan olennainen osa prosessia on seminaarityöskentely, jossa keskustelun, opponoinnin ja ohjauksen avulla pyritään saattamaan tekeillä oleva tutkimus mahdollisimman onnistuneeseen päätökseen. Tutkimuksen onnistumisen kannalta keskeinen merkitys on tutkimussuunnitelmavaiheella, jolloin seminaarissa on mahdollista yhdessä keskustella käsillä olevan tutkimuksen suuntaviivoista. Kun tutkielma tai sen osa on valmis, työn tekijä pääsee seminaarikäsittelyssä perustelemaan omia ratkaisujaan ja seminaarilaiset puolestaan opponentin johdolla kommentoimaan työtä.

Tavoitteena on harjoitella suullista argumentointia, omien näkemysten esittämistä ja puolustamista, jolloin jokaisen seminaarilaisen aktiivisuus on tärkeää ja kaikki esitetyt argumentit, mielipiteet, kysymykset ja kommentit arvokkaita. Opiskelijan ja tieteen tekijän on opittava esittämään ja ottamaan vastaan niin kehuja kuin kritiikkiäkin, sillä yhteisenä tavoitteena on tuottaa mielenkiintoista, uutta tietoa ja kehittää ajattelua. Tutkimusprosessin kuluessa työn tekijä voi huomata muuttaneensa alkuperäisiä näkökantojaan tai saaneensa tärkeän oivalluksen seminaarikäsittelyn tuloksena. Rakentavan keskustelun hyvänä lähtökohtana on ajatus siitä, että asioita voi tarkastella monenlaisista, perustelluista ja mielekkäistä näkökulmista ja että kaikilla on toisilta jotain opittavaa.

Opponentti toimii käsiteltävän työn ensisijaisena kommentoijana ja parhaimmillaan myös seminaari-istunnon puheenjohtajana. Yksi mahdollinen tapa edetä on jaksottaa käsittely siten, että opponentti esittää ensin oman näkemyksensä tietyistä kohdasta tai jaksosta, antaa respondentille mahdollisuuden vastata ja avaa sitten keskustelun kaikille läsnäolijoille. Yleensä käsittely aloitetaan tietyistä yleisistä kysymyksistä: Mikä on aiheena ja onko se mielekäs tutkittava? Vastaako työn otsikko sisältöä ja onko se riittävän informatiivinen? Millainen yleiskuva tutkielmasta välittyy? Millaiselta tutkielman rakenne ja jäsenitys vaikuttaa? Minkälaisen kuvan otsikointi antaa? Ovatko eri osa-alueet tasapainossa keskenään?

Työn käsittelyssä on hyvä varata tarpeeksi aikaa johdannon tarkastelulle. Miten johdannossa toteutuvat sille annetut tavoitteet: aiheen, teorian ja näkökulman esittely ja perustelu, tutkimusongelman ja -kysymysten asettaminen? Millä tavalla tutkimusasetelma on perusteltu ja taustoitettu ja tarpeelliset käsitteet määritelty?

Työtä voidaan käsitellä sivu sivulta tarkastellen argumentoinnin johdonmukaisuutta, etenemisjärjestystä, esitettyjä tulkintoja, yksityiskohtien paikkansapitävyyttä, lähteiden ja oman tekstin vuoropuhelua, tekstin kieltä, tyyliä ja sujuvuutta. Oma osansa kuuluu lähteiden, niiden käytön ja lähdeluettelon arvioinnille: Mitkä ovat keskeisiä lähteitä ja miten niitä on käytetty? Puuttuuko jotain olennaista lähteistöä? Onko lähdeluettelossa kaikki työssä mainitut lähteet ja niiden oikeat tiedot?

Lopuksi opponentti ja muut seminaarilaiset antavat loppuarvionsa työstä. Arviossa on hyvä ottaa esille sekä työn vahvuudet että heikkoudet. Tässä kohdin punnitaan myös tutkimuksen loppupäätelmien vakuuttavuutta ja mahdollisesti annetaan palautetta siitä, miten kokonaisuutta voisi vielä työstää.

Kun HuK-tutkielma on käsitelty seminaarissa, opiskelija viimeistelee sen ja jättää tutkielman arkistoitavaksi. Lopullisen työn jätettyään opiskelija kirjoittaa HuK-tutkielmansa pohjalta kypsyysnäytteen, jossa mitataan opiskelijan kirjallista ilmaisutaitoa. Ohjaaja laatii kypsyyskokeen kysymykset tutkielman pohjalta. Lisätietoa kypsyysnäytteestä ja tutkielmien suorittamisesta saa tiedekunnan verkkosivuilta:

<https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/opiskelu/perustutkinnot/tutkielmat/Sivut/home.aspx>

Tutkielmien arvostelussa otetaan kaiken kaikkiaan huomioon seuraavia asioita: tutkielman tavoitteet, aiheen rajausta, käsitteet ja aineisto, teoriataustan hyödyntäminen ja arviointi, työn jäsentely ja aiheen käsittely, lähteiden käyttö, kieliasu, tyyli ja esitystapa sekä tulokset ja niiden arviointi. Kandidaattiseminaarin lopulliseen arvosanaan vaikuttaa myös itse seminaarityöskentely.

6 Lähteiden ja viitteiden käyttö ja merkitseminen

6.1 Lähteiden haku

Tiedonlähteitä voi etsiä eri kirjastojen, arkistojen ja tutkimuslaitosten tietokannoista sekä internetistä. Yliopistojen kirjastojen tietokannat ovat ensisijainen lähteiden hakupaikka. Kirjastot tarjoavat kattavat, ajan tasalla olevat ja luotettavat palvelut systemaattiselle lähdemateriaalin etsimiselle. Henkilökunta on asiantuntevaa ja opastaa tarvittaessa lähteiden etsimisessä ja aineistojen käytössä.

Omalle tutkimukselle relevantin kirjallisuuden etsimisen voi aloittaa tekemällä hakuja yliopistokirjastojen kirjastotietokannoissa (esim. Volter, Alma, Finna) sekä selaamalla tutkimuskohteesta kirjoitettujen kirjojen lähdeluetteloita ja bibliografioita.

Kirjastotietokannoista lähdemateriaalia voi hakea perushauilla (teoksen nimi, tekijä, lehden nimi, asiasana, luokitus jne.) tai yhdistelmähuilla. Opastusta ja vinkkejä hakuihin löytyy kirjastotietokantojen yhteydestä kirjastojen verkkosivuilta sekä kirjaston UTUGuides-oppaista. Kirjallisuustieteiden tiedonlähteitä on kerätty omaan oppaaseen:

<https://utuguides.fi/hkt/kirjallisuus>.

Turun yliopiston kirjastosta löytyvät kaikki Turun yliopiston eri oppiaineissa tehdyt pro gradut ja lisensiaatintutkimukset. Uudemmat opinnäytteet ovat luettavissa myös sähköisesti yliopiston UTUPub-julkaisuarkistossa <https://www.utupub.fi/>.

Yliopistojen kirjastoista löytyy runsaasti erikoiskokoelmia, pienpainatekokoelmia, historiallisesti arvokkaita tai harvinaisia kirjoja, luetteloita ja muita julkaisuja. Kaikkia erikoiskokoelmia ei löydy kirjaston hakutietokannasta kokonaisuudessaan, vaan niiden etsimisessä on käytettävä kortistoja. Kirjaston sivuilta löytyy tietoa aineistoista ja kokoelmista. Vanhat Suomessa julkaistut sanomalehdet ja aikakauslehdet säilytetään joko alkuperäisinä, mikrofilmeinä tai Kansalliskirjaston digitaalisina aineistoina.

Erikoiskokoelmien sijainnista ja niihin tutustumisesta voi kysyä neuvoa kirjaston henkilökunnalta.

Turun yliopiston kirjaston verkossa toimivasta tietopalvelusta (tietopalvelu@utu.fi) saa neuvontaa tiedonhakuun liittyviin kysymyksiin, ja kandidaattiseminaarin ja pro gradu -seminaarin yhteydessä tietokantoihin tutustutaan kirjaston tiedonhakukoulutuksessa.

Lisätietoa ja palveluhinnasto löytyvät kirjaston verkkosivuilta. Jos tarvittavia kirjoja ei löydy

oman yliopiston kirjastoista, voi hyödyntää kaukolainapalvelua, jonka kautta julkaisuja voi tilata käyttöönsä muista kirjastoista alkuperäisinä tai jäljenteinä. Kaukopalvelu on maksullista. Ennen kaukopalvelutilauksen tekemistä kannattaa tarkistaa aineiston saatavuus muista Turussa sijaitsevista kirjastoista (Åbo Akademin kirjasto, ammattikorkeakoulujen kirjastot, kaupunginkirjasto, lähikuntien kirjastot). Kannattaa myös tehdä hankintaehdotuksia Turun yliopiston pääkirjaston kokoelmiin kirjaston verkkosivuilta löytyvällä hankintaehdotuslomakkeella. Yleensä kirjasto hankkii ehdotetut kirjat ja vieläpä kohtuullisessa ajassa.

Yliopistoista löytyy myös arkistoja, joissa säilytettävistä historiallisista aineistoista löytyy lisätietoja ja luetteloita yliopistojen sivuilta. Esimerkiksi Åbo Akademin keskusarkistossa on jonkin verran suomenruotsalaisten kirjailijoiden teosten käsikirjoituksia. Suomen kansallisarkiston kirjallisuus painottuu arkisto- ja historia-alojen kirjallisuuteen. Kansallisarkiston alueellisten toimipisteiden kuten Turun toimipisteen kaunokirjallisuus rajoittuu yleensä niin kutsuttujen kotiseutukirjailijoiden tuotantoon tai fiktion, jonka tapahtumat on sijoitettu kyseiselle alueelle.

Eri kielialueiden kaunokirjallisuutta digitalisoidaan jatkuvasti. Arkistoja sekä eri kielialueiden tai maiden kaunokirjallisuuteen erikoistuneita digitaalisia arkistoja löytyy runsaasti internetistä. Osa arkistoista on kaikkien käytössä, osassa käyttöoikeuksia on rajoitettu. Suurimmalla osalla arkistoista on omat kotisivunsa, joilla kerrotaan kokoelmien sisällöstä ja sijainnista.

Moniin merkittäviin digitaalisiin arkistoihin on pääsy yliopiston omasta tiedonhakuportaalista Volterista. Volterin kautta voit käyttää Turun yliopiston kirjaston tarjoamia monipuolisia verkkoaineistoja: viitetietokantoja ja kokotekstitietokantoja, digitaalisia lehtiä ja kirjoja. Volterissa voi tehdä haun useisiin tietokantoihin yhtä aikaa. Yksi hyvä lähtökohta tiedonhauille on UtuGuides-opas ”Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimus”, jonka alaisuudesta löytyy kirjallisuustieteen tiedonlähteitä: tietokantoja, hakuteoksia, alkuperäisaineistoja ja avoimen verkon aineistoja. Tietokantojen alta löytyy esimerkiksi monialaiset tietokannat, jotka sisältävät kokotekstiartikkeleita (mm. JSTOR, EBSCO ja Project Muse Humanities). Avoimen verkon puolelta on puolestaan hyödynnettävissä esimerkiksi kotimainen Avain: kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti sekä kansainvälinen Project Gutenberg.

Viitteidenhallinnassa voi halutessaan hyödyntää verkkopohjaisia viitteidenhallintaohjelmia, joilla voi luoda henkilökohtaisen tietokannan, muokata viiteluetteloita ja käsikirjoituksia sekä tuoda viitteitä erilaisista tietokannoista. Turun yliopiston kirjasto tarjoaa henkilökunnan ja opiskelijoiden käyttöön ilmaiseksi RefWorks-ohjelman. Lisäksi monista viitteidenhallintaohjelmista on olemassa ilmaisversioita. Eri ohjelmista ja niiden käytöstä löytyy lisätietoa Viitteidenhallinta UTUGuides-oppaasta. Kirjasto järjestää myös tietoisukuja ja koulutusta viitteidenhallintaohjelmien käytöstä. Vaikka ei käyttäisikään viitteidenhallintaohjelmia, kannattaa pitää kirjaa tutkielmassa käyttämistään lähteistä esimerkiksi luomalla erillinen asiakirja tätä varten tavallisessa tekstinkäsittelyohjelmassa. Asiakirja toimii myöhemmin myös lähdeluettelon pohjana.

Hyvien avoimen verkon lähteiden etsiminen ja niiden asianmukainen käyttö on aikaa vievää puuhaa ja usein jopa vaikeampaa kuin lähteiden etsiminen kirjaston tietokannoista. Verkkolähteiden käytön tulee olla kohtuullista, eivätkä lähteet saa korvata kokonaan kirjastosta löytyviä lähteitä. Verkkolähteiden käyttö vaatii kokemusta, taitoa, aikaisempaa tietoa etsittävästä aiheesta sekä kriittisyyttä. Verkosta löytyvien lähteiden käyttö voi aiheuttaa päänsäryä etenkin, jos haettavasta lähdeaineistosta ei ole aikaisempaa tietoa, johon niiden luotettavuutta voi suhteuttaa ja verrata.

Verkkolähteisiin ja muihin elektronisiin lähteisiin viitattaessa tulee olla tarkka ja opetella oikeat viittauskäytännöt. Viittauskäytännöistä ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Käytäntöjen soveltaminen vaatii ennen kaikkea johdonmukaisuutta. Verkkolähteet tulee valita ja niihin tulee viitata niin, että ne ovat helposti tarkistettavissa ja löydettävissä samaan tapaan kuin kirjalähteet.

Toisinaan haettavasta aiheesta saattaa löytyä materiaalia valtavasti, ja relevanttien lähteiden löytäminen vie kohtuuttomasti aikaa. Siksi on suositeltavaa käyttää akateemiseen käyttöön suunnattuja hakukoneita ja sivustoja sekä opettajien ja kirjastonhoitajien hyväksi havaitsemia verkkolähteitä. Hyvien verkkosivujen tunnusmerkki on ajantasaisuus. Kannattaakin aina ensimmäiseksi tarkistaa, milloin sivut on päivitetty. Varminta on tukeutua yliopistojen, isojen tutkimusyhteisöjen, kirjastojen tai vastaavien instituutioiden tuottamiin ja ylläpitämiin hakukoneisiin ja sivustoihin (esim. The Library of Congress Poetry Page: <http://www.loc.gov/poetry/>).

6.2 Lähdekritiikki

Kaikki lähteet eivät ole aina luotettavia tai laadullisesti tasavertaisia. Sekä perinteisten paperille painettujen kirjojen että sähköisten lähteiden tieto voi olla epätarkkaa, vanhentunutta, näkökulmaltaan rajoittunutta tai huonosti perusteltua. Julkaistut lähteet, etenkin kustantajien toimittamat kirjat ja tieteelliset tutkimukset, ovat useimmiten käyneet läpi vertaisarvioinnin, toimitusprosessin ja huolellisen viimeistelyn, mikä takaa niiden laadun ja luotettavuuden. Kustannetut julkaisut tunnistaa siitä, että niillä on ISBN- tai ISSN-numero. Sähköisten lähteiden kohdalla on syytä kiinnittää erityistä huomiota julkaisujen luotettavuuteen ja luonteeseen, kuten siihen, ovatko ne käyneet läpi kustannusprosessin.

Lähteitä arvioidessa on syytä pitää silmällä esimerkiksi seuraavia seikkoja: onko kirjoittaja selvästi identifioitavissa, onko kirjoittaja oman alansa asiantuntija, onko annettu tieto täsmällistä ja hyvin perusteltua, onko käytetyt lähteet ilmoitettu asiaankuuluvalla tavalla, ovatko tieto ja kirjoittajan käyttämät lähteet ajan tasalla ja onko lähde asiantuntijoiden suosittelema. Tieteellisissä artikkeleissa laadusta kertoo esimerkiksi tieto siitä, että niiden arvioinnissa on käytetty referee- tai vertaisarviointia. Tämä tieto löytyy yleensä tieteellisten julkaisujen alkulehdillä tai kansien sisäpuolilla ilmoitetuista yleisistä tiedoista. Myös sähköisten julkaisujen kohdalla tieto vertaisarvioinnista löytyy yleensä julkaisun tietojen yhteydestä.

6.3 Lähteiden käyttö argumentoinnin tukena

Lähteiden käytön tarkoitus on tukea omia väitteitä, ja niiden käytön tulee olla perusteltua. Viitteiden käyttö on välttämätöntä aina, kun lainataan tai referoidaan jonkun toisen ajatuksia tai tulkintoja. Mikäli tieto on yleisesti tiedossa olevaa, esimerkiksi hakuteoksista tai tietosanakirjoista löytyvää yleissivistykseen kuuluvaa perustietoa, ei viittausta tarvita. Jos olet epävarma siitä, pitääkö lähde ilmoittaa, on varmempaa viitata lähteeseen kuin olla viittaamatta. Kuitenkaan esimerkiksi Wikipediaa ei tule käyttää lähteenä, vaikka se voikin olla hyödyllinen lähteiden jäljille pääsemisessä.

Plagiointi eli toisen ajatusten esittäminen omina, ilman selkeää viittausta alkuperäislähteeseen, on tutkimuseettisesti väärin. Yksi viittauskäytäntöjen tärkeimmistä tehtävistä onkin erottaa omat ja muiden ajatukset selkeästi toisistaan. Plagioinnin välttämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Monet syyllistyvät plagiointiin epähuomiossa: tutkielman

tekijä saattaa unohtaa lukeneensa jonkun tutkijan esittämän ajatuksen ja esittää sen omanaan. Lähteitä lukiessa olisi siksi tärkeää tehdä muistiinpanoja, jotka auttavat erottamaan, milloin kyseessä on toisten ajatusten referoiminen tai suora siteeraus ja mistä lähteestä kyseessä oleva ajatus tai asia on löydettävissä. Turun yliopistolla on käytössä sähköinen plagiaatintunnistusohjelma Turnitin, jonka avulla tarkistetaan jokainen opinnäytetyö. Lisätietoa plagiaatintunnistuksesta intranetissä:

<https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/opiskelu/perustutkinnot/tutkielmat/plagiaatintunnistus/Sivut/default.aspx>.

Lähteisiin viitattaessa tulee tukeutua mieluiten alkuperäislähteisiin. Toisen käden lähteitä tulee välttää. Mikäli toisen käden lähteitä käytetään, ne tulee merkitä viitteeseen ja lähdeluetteloon asianmukaisella tavalla.

Lähteitä lainataan tai selostetaan. Lainaaminen eli siteeraus on suositeltavaa erityisesti silloin, kun kyseessä on primärilähde eli tutkimuskohteena oleva teos. Suorat lainaukset kaunokirjallisesta tekstistä toimivat hyvin omien argumenttien tukena ja kaunokirjallisen tekstin ominaisuuksien ja erityispiirteiden havainnollistamisessa. Lainauksia valittaessa kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että lainattu kohta sopii hyvin omien väitteiden perusteluksi ja että se on mahdollisimman lyhyt.

Suorat lainaukset toistetaan merkin tarkkuudella täsmälleen samalla tavalla kuin alkuperäisessä lähteessä. Kun kyseessä on lyhyt lainaus, se pannaan tekstiin lainausmerkkien sisälle. Jos lainaus on pidempi kuin kaksi riviä, se tulee erottaa omaksi sisennetyksi kappaleekseen ja kirjoittaa mallipohjan Citation/Lainaus -tyyliä käyttäen. Sisennetyissä lainauksissa ei ole lainausmerkkejä eikä niitä kursivoida.

Pitkissä sitaateissa voidaan vähemmän olennaiset kohdat, lauseet tai virkkeet jättää pois. Jos tekstin sisällä jätetään jotakin pois, kohta osoitetaan hakasulkeilla ja niiden sisään sijoitetuilla kolmella pisteellä. Myös suoriin lainauksiin lisätyt omat huomautukset ja niissä esiintyvien mahdollisten virheiden oikaisut pannaan hakasulkeisiin. Jos lainatusta tekstistä halutaan korostaa joitakin tiettyjä kohtia kursivoimalla tai alleviivaamalla, tulee lainauksen jälkeen tulevassa sisäviitteessä ilmoittaa, että kursivointi on oma.

Esim.

Le machinisme, tout d’abord, est responsable de la division du travail *en menus fragments dépourvus de tout sens*. La machine-outil nécessite l’accomplissement par chaque travailleur d’un geste unique, qu’il doit répéter du matin au soir, durant toute sa vie. [...] [L]e résultat lointain de notre travail (objet manufacturé, service, ou étude intellectuelle) nous échappe entièrement. *Le travailleur n’en connaît jamais ni la forme d’ensemble ni l’usage final*[.] (D, 77, kursivoinnit lisätty.)

Jos tutkimuksen kohteena on muu kuin suomenkielinen kaunokirjallisuus, tulee sitä siteerata alkuperäiskielellä. Englannin- tai ruotsinkielistä kirjallisuutta ei tarvitse kääntää, mutta jos kyseessä on jokin muu kieli, on varmintä kääntää lainattu tekstikatkkelma. Jos tekstistä on ilmestynyt suomennos, on suositeltavaa käyttää sitä. Suomennokseen viitattaessa tulee ko. lähteen tiedot ilmoittaa lähdeluettelossa primaarilähteissä samaan tapaan kuin alkukielisen lähteen. Kun kyseessä on tutkielmantekijän oma käännös, siitä on hyvä olla myös maininta sisä- tai alaviitteessä, kun kyseessä olevaa teosta siteerataan ensi kertaa. Viitteessä on myös ilmoitettava, jos tutkielmantekijä on tehnyt muutoksia käyttämäänsä suomennokseen.

Esim.

Grass esittää, että menneisyys elää nykyhetkessä kertomuksina, joita puolestaan luonnehtii pysyvä keskeneräisyys: ”Immer warten sie auf Gelegenheit, fortgesetzt oder gegenläufig erzählt zu werden.” (BHZ, 223.) [”Ne odottavat aina tilaisuutta tulla jatketuiksi tai vastavirtaan kerrotuiksi.” (SK, 244, suomennosta muutettu.)]

Pääsääntöisesti käännös tulee alkukielisen tekstin jälkeen hakasulkujen sisään, kuten edellä. Jos kyseessä on pidempi, tekstistä sisennetyllä kappaleella erotettu lainaus, sijoitetaan suomennos samoin omaksi, erilliseksi sisennetyksi kappaleekseen hakasulkujen sisään. Joskus on kuitenkin perusteltua (esimerkiksi luettavuuden vuoksi) käyttää suomennosta ja sijoittaa alkukielinen teksti hakasulkeisiin, esimerkiksi silloin kun tutkielmassa lainataan

vieraskielisestä primaarilähteestä paitsi kokonaisia virkkeitä myös tutkielmantekijän omien virkkeiden sisään sijoittuvia osittaisia virkkeitä. (Ks. liite 6.) Vaihtoehtona hakasulkujärjestelmälle joko suomennotokset tai alkukieliset sitaatit voidaan sijoittaa alaviitteisiin. (Ks. liite 7). Etenkin englanninkielisissä väitöskirjoissa on usein käytäntönä, että tekstissä käytetään englanninnosta ja alkukielinen sitaatti sijoitetaan alaviitteeseen. Vieraskielistä tekstiä lainatessa on muistettava määritellä lainauksen kieli Wordin asetuksista.

Myös sekundaarilähteitä voidaan siteerata, mikäli jokin asia tuodaan lähteessä esille erityisen hyvin tai mikäli sanatarkka lainaus on välttämätöntä esimerkiksi tarkasteltaessa argumentin merkitystä tarkemmin. Pääsääntöisesti sekundaarilähteitä kuitenkin selostetaan eli referoidaan omin sanoin. Referoitaessa ei käytetä lainausmerkkejä tai sisennyksiä, mutta lähde ilmoitetaan viitemerkinnän avulla. Pääsääntöisesti on niin, että kun omassa tekstissä toistuu enemmän kuin kolme peräkkäistä sanaa täsmälleen samassa muodossa kuin lähteessä, lainaus tulee merkitä lainausmerkein.

6.4 Viitteiden merkitseminen

Lähdeviitteiden merkitsemiseen on olemassa runsaasti erilaisia käytäntöjä esimerkiksi kielialueesta ja tieteenalasta riippuen. Myös saman tiedekunnan sisällä tai saman laitoksen eri oppiaineissa voi olla erilaisia käytäntöjä. Yleisiä käytössä olevia viittaustyyliä ovat esimerkiksi MLA, APA ja Chicago Author-Date, mutta viittaustyyliä käytettäessä on huomioitava myös kirjoituskielen käytänteitä. Suomenkielisissä kirjallisuustieteellisissä opinnäytteissä ja julkaisuissa on hyvä pääsääntöisesti noudattaa Suomen Kirjallisuuden Seuran käyttämiä viittaustapoja. Oppiainekohtaisille viittauskäytännöille on yleensä perusteet, joilla voi olla erilaisia tieteellisiä tai käytännöllisiä lähtökohtia. Opettele tunnistamaan erilaiset käytännöt ja seuraa niiden ohjeistuksia tarkasti. Yhden viittauskäytännön perusteellisen oppimisen jälkeen on yleensä helppo ymmärtää ja omaksua myös muita käytäntöjä. Tässä vaaditaan lähinnä tarkkuutta ja huolellisuutta.

Harjaantuminen oman tieteenalan sisällä erilaisten kotimaisten ja ulkomaisten viittauskäytäntöjen käyttöön kuuluu keskeisesti tieteellisen kirjoittamisen taitoihin. Tärkeintä on olla huolellinen ja johdonmukainen. Johdonmukaisuudella tarkoitetaan erityisesti sitä, että tutkielmassa tai artikkelissa noudatetaan yhtä merkitsemistapaa tekstikokonaisuuden alusta loppuun asti.

Viitteen tehtävänä on sivun tarkkuudella osoittaa, mistä käytetty tieto on löydettävissä. Lähteisiin voidaan viitata joko tekstin sisään välittömästi sijoittuvilla sisäviitteillä, sivun alareunaan merkittävillä juoksevasti numeroitavilla alaviitteillä¹ tai loppuviitteillä, jotka sijoitetaan yleensä tutkielman loppuun ennen lähdeluetteloa tai laajemmissa tutkimuksissa kunkin pääluvun loppuun. Valinnan eri viitetyyppien välillä ratkaisee lähinnä tarkoituksenmukaisuus. Sisäviitteitä voidaan käyttää, jos viite on lyhyt ja ilmaisee vain pääsanana ja sivun.

Esim.

Myös Foucault (1980, 25) on tätä mieltä.

Yleisen kirjallisuustieteen oppiaineeseen tehtävissä opinnäytetöissä voidaan käyttää sekä sisäviitteitä että alaviitteitä. Primaarilähteiden osalta suositellaan sisäviitteiden käyttöä siten, että viitteessä on suluissa primaarilähteen lyhenne, pilkku ja sivunumero(t). Esimerkiksi: (SA, 130). Lyhenne saadaan yleensä teoksen alkukirjaimista: *The Sorrows of an American* = SA. Lyhenne mainitaan joko sisä- tai alaviitteessä, kun lähde siteerataan ensimmäisen kerran. Kun tutkimustekstissä käsitellään alkuperäiskielisiä lähteitä, on suositeltavaa olla taivuttamatta teosten otsikoita suomen kielen mukaisesti: ei siis ”*Hamletissa*” tai ”*The Sorrows of an Americanissa*” vaan esimerkiksi. ”*Hamlet*-näytelmässä” tai ”romaanissa *The Sorrows of an American*”. Tällöin vältetään myös typografisesti hankalalta kursiviin käytöltä.

Sekundaarilähteisiin viitataan käyttämällä johdonmukaisesti joko sisäviitteitä tai alaviitteitä. Alaviitteisiin voi kätevästi sijoittaa myös omia kriittisiä kommentteja ja lisähuomioita, jotka ovat tarpeen selventämään käsiteltyä asiaa mutta jotka tekstin sisällä esitettyinä katkaisisivat tekstin sisäisen logiikan. Sisä- ja alaviitteet mahdollistavat lähteiden vaivattoman tarkistamisen toisin kuin loppuviitteet, joiden käyttöä ei siksi opinnäytetöissä suositella.

Tekstin sisään tulevat sisäviitteet sijoitetaan sulkuihin pisteen sisäpuolelle, jos viite viittaa vain yhteen virkkeeseen, ja virkkeen päättävän pisteen jälkeen, jos se viittaa useampaan kuin yhteen virkkeeseen. Jälkimmäisessä tapauksessa sulun sisään tulee viitteelle oma piste.

¹ Alaviitteeseen voi esimerkiksi tehdä lisäyksen tai tarkennuksen tai selostaa käsitteitä. Asiasta lisää ks. Virtanen 2021, 1–2.

Esim.

Tämä viite viittaa vain tähän virkkeeseen (Virtanen 2021, 45). Sen sijaan seuraava viite viittaa useampaan virkkeeseen. Kappaleen viimeinen virke loppuu tähän. (Virtanen 2021, 225.)

Perusmuodossaan viite koostuu lähdeteoksen tai artikkelin kirjoittajan nimestä, julkaisuvuodesta ja sivunumerosta tai -numeroista (esim. Arendt 1998, 58). Sivunumerot erotetaan toisistaan ajatusviivalla, ei yhdysmerkillä. Viitteitä voidaan sijoittaa peräkkäin useampia, jolloin ne erotetaan toisistaan puolipisteellä (esim. Arendt 1998, 58; Ricoeur 1984, 62, 67–68).

Jos samalta tekijältä käytetään useita samana vuonna ilmestyneitä teoksia tai kirjoituksia, ne erotetaan toisistaan liittämällä vuosiluvun perään pieni kirjain (a, b, c) teoksen tai artikkelin aakkosjärjestyksen mukaan (esim. Atwood 1990b, 34).

Jos lähdeteoksen tekijöinä tai toimittajina on kaksi eri henkilöä, merkitään viitteeseen molempien nimet &-merkin yhdistäminä siinä järjestyksessä, jossa nimet esiintyvät lähdeteoksen nimilehdellä (esim. Kekki & Ilmonen [toim.], 2004). Jos tekijöitä on enemmän kuin kaksi, voidaan viite aloittaa ensimmäisenä ilmoitetun kirjoittajan nimellä ja korvata muut kirjoittajat maininnalla ”et alia” tai ”et al.”, mikä tarkoittaa ”ja muut” (esim. Kosonen et al. 2008).

Sanomalehtikirjoituksista merkitään kirjoittajan nimi, päivämäärä ja sivunumero, mikäli se on tiedossa (esim. Simon 22.6.1961, 7). Kirjeisiin viitataan mainitsemalla kirjoittaja ja kirjeen päiväys (esim. Malamud 20.2.1976). Viittaukseen voi sisällyttää myös vastaanottajan (esim. Michel Tournierin kirje Barbara Scheinerille 4.1.1981).

Haastatteluihin viitataan ilmoittamalla haastattelijan nimi, vuosi (ja jos tiedossa, myös haastattelun päivämäärä) ja sivunumero, mikäli haastattelu on ilmestynyt jossakin julkaisussa (esim. Ruas 1987, 170).

Jos teoksen tekijää ei tunneta, käytetään viitteessä teoksen nimeä, esimerkiksi *Raamattu*.² Myös komiteamietintöihin tai vastaaviin kollektiivisiin teoksiin viitataan teosten nimillä.

Jos teoksesta käytetään käännöstä tai ensipainoksen puuttuessa myöhempää painosta, on suositeltavaa ilmoittaa ensipainoksen ilmestymisvuosi sulkeissa vuosiluvun jälkeen (esim. Descartes 2001 [1637]).

Jos viitteessä ei varsinaisesti nojauduta ko. lähteeseen, vaan on kyse taustoittavasta lähteestä tai lähteestä, johon suhtaudutaan kriittisesti, se voidaan ilmaista käyttämällä lyhenteitä ks. (katso) tai vrt. (vertaa).³

Alaviitteissä käytetään mallipohjan mukaisesti Thesis footnote -tyyliä, ja niihin tulevat suorat sitaattit osoitetaan lainausmerkeillä, ei sisennyksillä. Laajemmissa tutkielmissa alaviitteiden numerointi on hyvä aloittaa alusta jokaisen pääluvun alussa.

Alaviitteen paikka merkitään tekstiin viitenumeron avulla. Viitenumerot sijoitetaan aina virkkeen päättävän pisteen jälkeen, jolloin tekstistä tulee käydä ilmi muulla tavoin, kohdistuuko viite yhteen vai useampaan virkkeeseen. Alaviitteet ovat elliptisiä lauseita, jotka siksi aloitetaan isolla kirjaimella ja päätetään pisteeseen.

Jos näytelmän esitystä tai siitä tarvittavaa tietoa ei ole tallennettu, mutta kirjoittaja haluaa viitata näkemäänsä esitykseen, lähdeä ei merkitä lähdeluetteloon. Tähän on syynä se, ettei tekstin lukija voi tietojen perusteellakaan ”tarkistaa” lähdeä. Sen sijaan kun kirjoittaja viittaa esitykseen, hänen tulisi esimerkiksi alaviitteessä⁴ mainita tilanteen mukaan seuraavia tietoja: näytelmän tai esityksen nimi, näytelmäkirjailijan nimi, alkuperäisteoksen nimi ja ensiesitysvuosi, dramaturgi, suomentaja, esityspaikka ja -aika, ohjaaja sekä mahdollisesti myös näyttelijät, esiintyjät, muusikot, lavastaja ja niin edelleen. Viitattaessa esitykseen voidaan jatkossa käyttää myös sisäviitettä (*Hamlet – 150bpm*, Ryhmäteatteri 9.10.2003).

Viitattaessa taltioituun esitykseen merkitään joko sisä- tai alaviitteeseen tiedot esityksen nimestä ja tuottajasta:

² *Raamatun* tai vastaavan teoksen tiettyyn kirjaan tai lukuun viitattaessa käytetään tarkempaa merkintätapaa, esim. 1. Moos. 3:17–19. Jos lyhenteitä käytetään paljon, ne voi koota selvennyksineen omalle liitesivulle.

³ Levinasin pahuuskäsityksestä tarkemmin ks. Bernstein 2002, 166–183.

⁴ *Hamlet – 150 bpm*, William Shakespeare (*Hamlet*. 1599–1601, ensiesitys 1607). Suom. Eeva-Liisa Manner. Ryhmäteatteri, Helsinki 9.10.2003. Ohj. Mika Myllyaho. Rooleissa Jani Volanen, Katja Kukkola, Rea Mauranen.

Esim.

Seitsemän veljestä, YLE 1976.

6.5 Sähköisiin aineistoihin viittaaminen

Sähköisiin aineistoihin viittaamiseen on olemassa lukuisia eri käytäntöjä, jotka muuttuvat jatkuvasti. Kuten muidenkin lähdeviitteiden kohdalla, verkosta löytyvien lähdeviitteiden merkitsemisessä on peruseriaatteena se, että lähde on viitetiedon avulla vaivattomasti tunnistettavissa ja löydettävissä tarkistusta varten. Sellaisten aineistojen käyttöä tulisi välttää, jotka eivät ole pysyviä tai joiden käyttöaika on rajallinen. Usein käytöstä poistettuja sivuja tai dokumentteja kerätään pysyvämpiin internet-arkistoihin, joista niitä voidaan hakea.

Verkosta löytyviä lähteitä arvioidessa on syytä kiinnittää huomiota seuraaviin seikkoihin:

- 1) onko materiaalin tekijä/taustayhteisö ilmoitettu,
- 2) onko kyseessä tunnettu ja/ tai tunnustettu asiantuntija ja
- 3) onko aineisto julkaisijan, toimittajan tai vertaisarvioinnin tarkistama ja arvioima kustannettu julkaisu, jolla on ISBN- tai ISSN-numero.

Jos kyseessä on www-sivusto, on lisäksi hyvä tarkistaa informaation ajankohtaisuus selvittämällä, kuinka usein kyseistä sivustoa päivitetään. Tunnettujen ja institutionalisoitujen tahojen ylläpitämät arkistot ja tietokannat ovat yleensä pysyviä ja ylipäänsä luotettavampia kuin yksityishenkilöiden sivustot. Sähköisiä lähteitä hyödynnettäessä on myös tärkeä muistaa, että kun kyseessä ovat valokuvat tai grafiikka, aineistoa ei saa kopioida tai käyttää omissa julkaisuissa ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa.

Tekstissä sähköisiin dokumentteihin viitataan samojen yleisperiaatteiden mukaan kuin paperille painettuihin tiedonlähteisiin viitattaessa. Tärkeää on, että tekstissä esitetty lähdeviite ja lähdeluettelon viite vastaavat toisiaan. Esimerkiksi sisäviitteen (*Lady Chatterleyn tapaus* 2019) lähdetiedot tulisi kirjata näin: *Lady Chatterleyn tapaus* 2019. *Le Procès de Lady Chatterley* -tv-dokumentti. Ohjaus Mathilde Damoiseil, tuotanto Quark Productions/Arte. Yle Areena -verkkopalvelu. <https://areena.yle.fi/1-50466467>. Haettu 30.6.2021.

Sisä- tai alaviitteestä tulee käydä ilmi tekijä tai dokumentin laatija ja julkaisuaika (mikäli se on tiedossa). Esimerkiksi online-sanakirjojen kohdalla julkaisuvuoden ilmoittaminen on tärkeää, koska siitä käy ilmi, mikä painos on kyseessä. Www-sivuihin tai weblogeihin viitattaessa pyritään ilmoittamaan dokumentin täsmällinen julkaisupäivä. Mikäli julkaisupäivää ei ole ilmoitettu, se tulee mainita. Mikäli kyseessä on lähde, jonka tekijä ei ole selvästi identifioitavissa, ilmoitetaan sivuston omistaja, julkaisuyhteisö tai viitatus dokumentin nimi tai otsikko. Lähteen sijaintia, URL- tai URN-osoitetta (resoluutiopalvelimen vaativat dokumentit), ei sisä- tai alaviitteessä tarvitse mainita, vaan se merkitään lähdeluetteloon ko. lähteen tietoihin. Äänikirjoihin tai sähköisiin kirjoihin, joissa ei ole sivunumeroita, viitataan samalla tavoin kuin painettuihin kirjoihin, ja viittauskohdan paikka pyritään ilmoittamaan mahdollisimman tarkoin tuntien, minuuttien ja sekuntien tarkkuudella (esim. Felski 2015, 00:10:15).

Erilaisten lähteiden merkitsemistavoista voi katsoa ohjeistuksia esimerkiksi Kielitoimiston ohjepankista: <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/702#tietosanakirjatohjeet>.

Esimerkkejä sähköisiin lähteisiin viittaamisesta (alaviitteessä lähdeluetteloon tulevat tiedot):

Online-sanakirja⁵: (Kielitoimiston sanakirja 2020.)

Ensyklopedia⁶: (Encyclopædia Britannica 2021.)

Www-sivusto⁷: (Haluatko kirjailijaksi? 2021.)

Verkossa ilmestyvän lehden tai aikakausjulkaisun artikkeli⁸: (Kanerva 2021.)

Suoratoistopalvelu⁹: (*Reviisori* 1975.)

Blogi¹⁰: (Martin 2021.)

⁵ *Kielitoimiston sanakirja* 2020: Hakusana *kirjailija*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2020. Haettu 30.6.2021.

⁶ *Encyclopædia Britannica* 2021: "Bloomsbury group". <https://www.britannica.com/topic/Bloomsbury-group>. Haettu 30.6.2021.

⁷ Haluatko kirjailijaksi? 2021: WSOY:n verkkosivu. <https://www.wsoy.fi/haluatko-kirjailijaksi>. Haettu 30.6.2021.

⁸ Kanerva, Arla 2021: Lasten ja nuorten lukeminen lisääntyi useissa perheissä poikkeustilan aikana, kertoo tuore tutkimus. *Helsingin Sanomat* 28.5.2021. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008009752.html>. Haettu 30.6.2021.

⁹ *Reviisori* 1975: Nikolai Gogolin näytelmän (1836) tv-sovitus. Ohjaus Veli-Matti Saikkonen. Ylen Elävä arkisto -verkkopalvelu. <http://areena.yle.fi/1-2019333>. Haettu 30.6.2021.

¹⁰ Martin, George M. M. 2021: "Meet me at the Hellfire Gala!". Blogi. <https://georgermartin.com/notablog/>. June 11, 2021. Haettu 30.6.2021.

Henkilökohtainen sähköpostiviesti¹¹: (Meikäläinen 2021.)

Facebook-päivitys¹²: (YLE Selkouutiset 2017.)

¹¹ Meikäläinen, Maija 2021: Mitäs ihmettä?. Yksityinen sähköpostiviesti 1.7.2021. Viestin saaja: Matti Meikäläinen.

¹² Yle Selkouutiset 2017: Facebook-päivitys 25.1.2017.
https://www.facebook.com/yleselkouutiset/?hc_ref=NEWSFEED&fref=nf. Haettu 26.1.2017.

7 Lähdeluettelon laatiminen

Tutkielman loppuun luetteloidaan tekijänmukaisessa aakkosjärjestyksessä kaikki lähteet, joihin lähdeviitteissä on viitattu. Lähteiden merkitsemisessä on monenlaisia käytäntöjä, ja – kuten viitteidenkin merkitsemisessä – tärkeintä on selkeys ja johdonmukaisuus. Viitteen ja lähdeluettelon tietojen on vastattava toisiaan.

Lähdeluettelon pääjaotteluna on jako primaari- ja sekundaarilähteisiin (Ks. liite 9).

Primaarilähteet ovat tutkimuksen kohteena olevia tekstejä tai aineistoja, kirjallisuustieteessä useimmiten kaunokirjallisuutta. Sekundaarilähteet puolestaan sisältävät

tutkimuskirjallisuuden ja muun tutkielman tukena käytetyn kirjallisuuden ja lähdeaineiston.

On tärkeää kiinnittää huomiota lähteiden luonteeseen: lähteitä voidaan luokitella niin luotettavuuden mukaan kuin julkaisutavan mukaan. Opinnäytetöissä on suositeltavaa käyttää vertaisarvioituja julkaisuja, jotka ovat luotettavampia lähteitä kuin tarkastamattomat lähteet.

Lähteet voivat koostua kustannetusta julkaisusta, jolla on ISBN- tai ISSN-numero tai sähköisissä julkaisuissa esimerkiksi DOI-tunnus, arkistolähteestä (esim. kirje tai muistiin merkitty tai nauhoitettu haastattelu), painamattomasta opinnäytetyöstä (kandidaatintutkimus, pro gradu- tai lisensiaatintyö) ja niin edelleen. Jos lähde on opinnäytetyö tai omakustannetyyppinen (esim. henkilökohtainen blogi internetissä), tämä on tuotava esille lähdetiedoissa. Jos tutkielmassa on käytetty erityisen paljon arkistolähteitä, nämä voidaan luetteloida omaksi kohdaksi tai kohdikseen (esim. kirjeet, haastattelut, käsikirjoitukset) lähdeluettelossa.

Primaarilähteet erottaa lähdeluetteloa muotoiltaessa sekundaarilähteistä paitsi se, että ne sijoitetaan lähdeluettelossa eri otsikon alle, myös se, että niihin voidaan tekstissä viitata teoskohtaisilla lyhenteillä. Tekstissä mahdollisesti käytetty lyhenne esitetään lähdeluettelossa heti teoksen nimen jäljessä. (Ks. liite 9.)

Lähdeluettelon julkaisujen bibliografiset tiedot aloitetaan palstan vasemmasta reunasta.

Lähdeyksikön pääsana, joka määrää lähteen paikan aakkosjärjestyksessä, on ensi sijassa tekijä, josta merkitään ensiksi sukunimi, sitten etunimet. Milloin tekijöitä on kaksi, näiden nimet erotetaan toisistaan &-merkillä. Jos samalta tekijältä on luettelossa useita tekstejä, tekijän nimi korvataan toisesta tekstinimekkeestä alkaen n. 9 lyönnin pituisella ajatusviivalla. Milloin taas samalta tekijältä (tekijöiltä) on useita samana vuonna ilmestyneitä tekstejä, ne

erotetaan (lähdeviitteitä silmällä pitäen) toisistaan vuosilukua seuraavilla pienillä kirjaimilla, siis esimerkiksi 1991a, 1991b ja niin edelleen.

Lähdeluettelo kirjoitetaan tihennetyllä rivivälillä (1 tai 1,15). Lähdeviitteen toisen rivin sisentäminen tuo selkeyttä luetteloon. Erillisinä lähdeluetteloön merkittävinä lähdeyksikköinä esiintyvät yleisesti ottaen kaikki tietyn tekijän tai yhteistyössä toimineiden tekijöiden yksittäiset, erilliset teokset, kokoomateoksen osat (tutkimus, tutkielma, essee ym. kirjoitus) tai aikakaus- ja sanomalehden artikkelit. Esimerkiksi teoksen johdantoon tai esipuheeseen viitatessa laaditaan osasta lähdeluetteloön oma lähdeviitteensä. Kokoomateos tai lehtivuositieto puretaan siis yleensä tekijän, osan tai artikkelin tasolle.

Lähdeluettelossa ilmoitettavat tiedot vaihtelevat lähdeyksikön tyypin mukaisesti. Erillis- ja kokoomateosta koskevat bibliografiset tiedot pyritään ottamaan aina teoksen nimiösivulta (ja sitä seuraavalta sivulta), ei kirjan kannesta tai selästä. Muualta (esim. teoksen esipuheesta tai bibliografioista) hankitut tiedot merkitään hakasulkuihin.

Kun teoksen nimiösivulla on mainittu useita kustannuspaikkoja (so. paikkakuntia, joilla kustantajalla on toimistoja), merkitään näistä lähdeluetteloön se, joka typografisilla tai muilla keinoilla (esim. asettamalla järjestyksessä ensimmäiseksi) on osoitettu pääasialliseksi (huomaa, että lähdeluettelossa mainitaan siis kustannuspaikka, ei painopaikkaa).

Kustannuspaikka ja kustantaja erotetaan toisistaan kaksoispisteellä. Milloin kustannuspaikkaa ei ole mainittu, voidaan käyttää merkintää s.l. (lyhenne sanoista ”sine loco”). Kun lähdeyksikön painovuotta ei ole ilmaistu, sen asemesta käytetään merkintää s.a. (lyhenne sanoista ”sine anno”). Suomenkielisissä opinnäytteissä vieraskieliset lähteet merkitään lähdeluetteloön samojen periaatteiden mukaan kuin suomenkielisetkin, ja lähdeviitteissä käytetään suomen kielen mukaisia merkintätapoja.

7.1 Erillinen teos

Sekä kaunokirjallisuuden että tutkimuskirjallisuuden osalta erillisinä teoksina ilmestyneistä julkaisuista ilmoitetaan seuraavat tiedot:

- 1) tekijä(t), 2) käytetyn teoksen painovuosi (sulkeisiin tarpeen vaatiessa ensimmäisen painoksen vuosiluku), 3) *teoksen nimi kursivoituna*, 4) *alkuperäisteoksen nimi kursivoituna* ja ilmestymisvuosi sulkeisiin, 5) kääntäjän nimi, 6) sarjanimikkeestä

sarjan nimi ja osan numero (ei kursivoida), 7) käytetty painos 8) kustannuspaikka: kustantaja sekä 9) sähköisistä julkaisuista pysyvä verkko-osoite.

Esim.

Houellebecq, Michel 2000: *Alkeishiukkaset* (*Les particules élémentaires*, 1998). Suom. Ville Keynäs Helsinki: WSOY.

Hustvedt, Siri 2008: *The Sorrows of an American*. New York: Henry Holt and Company.

Bal, Mieke 1997: *Narratology: An Introduction to the Theory of Narrative*. Toinen painos. Toronto: University of Toronto Press.

Kajander, Anna 2020: *Kirja ja lukija digitalisoituvassa arjessa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-5839-0>.

Luhmann, Niklas 1986: *Love as Passion: The Codification of Intimacy* (*Liebe als Passion*, 1982). Käänt. Jeremy Gaines & Doris L. Jones. Cambridge: Polity Press.

Yanoshevsky, Galia 2006: *Les discours du Nouveau Roman*. Essais, entretiens, débats. Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion.

Kirjailijan kirjoitusten toimitettu laitos luetteloidaan kirjailijan, ei toimittajan nimellä.

Esim.

Woolf, Virginia 1966: *Collected Essays I*. Toim. Leonard Woolf. London: The Hogarth Press.

Jos pääsanana tekijää koskevan tiedon puuttuessa käytetään tekstin nimeä, ilmoitetaan ensin päänimike, sitten mahdollinen alanimeke ja ilmestymisvuosi. Muiden bibliografisten tietojen ilmoittaminen aloitetaan kääntäjän tai ajatusviivan jälkeen toimittajia koskevilla tiedoilla.

Esim. 1

Koraani 1995: Suom. Jaakko Hämeen-Anttila. Helsinki: Basam Books.

Esim. 2

Pyhä Raamattu 1993: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Pieksämäki: Suomen Kirkon Sisälähetysseura.

7.2 Kokoomateoksissa julkaistut artikkelit

Artikkelit ja muut kirjoitukset, jotka ovat ilmestyneet antologioissa, joissa on koottu yhteen useiden eri kirjoittajien kirjoituksia tai saman kirjoittajan useita eri nimikkeellä julkaistuja kirjoituksia, merkitään seuraavasti:

1) tekijä(t), 2) painovuosi, 3) kirjoituksen nimi ja alkuperäinen ilmestymisvuosi (jos eri), 4) kääntäjä, 5) ajatusviivan erottamana koko teoksen toimittaja(t), 6) koko teoksen nimi kursivoituna, 7) sarjan nimi ja osan numero, 8) painos, 9) kustannus- paikka: kustantaja sekä 10) sivut, joilla kirjoitus on, 11) sähköisissä julkaisuissa lisäksi pysyvä verkko-osoite.

Esim.

Erll, Astrid 2005: *Cultural Studies Approaches to Narrative*. – David Herman, Manfred Jahn & Marie-Laure Ryan (toim.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London & New York: Routledge, 88–93.

Barthes, Roland 1993: Tekijän kuolema (1968). Suom. Lea Rojola & Pirjo Thorel. – Roland Barthes, *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Toim. Lea Rojola. Tampere: Vastapaino, 109–117.

Foucault, Michel 1980: What is an Author? (1969). – Michel Foucault, *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*. Käänt. Donald F. Bouchard and Sherry Simon. Toim. Donald F. Bouchard. New York: Cornell University Press, 113–138.

Kellner, Hans 2000: Narrativity in History: Post-Structuralism and Since (1987). – Martin McQuillan (toim.), *The Narrative Reader*. London & New York: Routledge, 275–283.

Zanettin, Federico 2018: Translating Comics and Graphic Novels. Teoksessa Sue-Ann Harding & Ovidi Carbonell Cortéz (toim.): *The Routledge Handbook of Translation and Culture*. London & New York: Routledge, 445–460. DOI/10.4324/9781315670898-25.

Toimitettujen laitosten sekä koottujen ja valittujen teosten kirjailijaesittelyjen, esipuheiden, jälkisanojen ja kommenttien kirjoittajat ilmoitetaan sekundaarilähteissä kirjoittajansa (tai sen puuttuessa otsikkonsa) mukaisessa kohdassa.

Jos artikkelikokoelma on selvästi tekijän auktorisoima monografia, joka on alun perin ilmestynyt ko. muodossa (esim. Barthes, *Mytologioita*), siihen viitataan erillisenä teoksena, vaikka lähteenä käytettäisiinkin vain yhtä artikkelia.

Jos kokoomateos on osa moniosaista teossarjaa, jonka kussakin osassa on useita kirjoittajia ja mahdollisesti myös toimittajia, kohdat 1–6 merkitään kuten edellä, minkä jälkeen tulee 7) sarjan päätoimittajan nimi, 8) sarjan nimi ja osien määrä, 9) painos, 10) kustannuspaikka: kustantaja, 11) sivut, joilla kirjoitus on.

Esim.

Johanneson, Kurt 1986: Luther och Reformationen. – Hans Boil-Johansen & Kurt Johanneson (toim.), *Litteraturens Historia 3 1450–1720*. Hans Hertel (päätoim.), *Litteraturens Historia*. 5 vol. Stockholm: Norstedts Förlag, 66–67.

Haastattelut merkitään lähdeluetteloön haastattelijan mukaan. Jos lähteestä ei muuten käy ilmi, että se on haastattelu, tieto merkitään hakasulkeisiin.

Esim.

Ruas, Charles 1987: Postscript: An Interview with Michel Foucault. – Michel Foucault, *Death and the Labyrinth: The World of Raymond Roussel* (*Raymond Roussel*, 1963). Käänt. Charles Ruas. London: The Athlone Press, 169–186.

7.3 Lehtiartikkelit

Aikakauslehdissä ilmestyneet artikkelit merkitään seuraavasti:

- 1) tekijä(t), 2) julkaisuvuosi, 3) artikkelin nimi (lainausmerkeissä), 4) kääntäjä,
 5) lehden nimi kursivoituna, 6) vuosikerran (volyymin) ja suluissa lehden numero,
 7) sivut, joilla artikkeli on, 8) sähköisissä julkaisuissa lisäksi pysyvä verkko-osoite.

Esim.

Erdinast-Vulcan, Daphna 2008: "The I that tells itself: a Bakhtinian perspective on Narrative Identity". *Narrative*. Vol. 16 (1), 1–15.

Felski, Rita 2015: "Latour and Literary Studies." *PMLA: Publications of the Modern Language Association of America*. Vol.130 (3), 737–742.

DOI: 10.1632/pmla.2015.130.3.737.

Sanomalehdissä ilmestyneet artikkelit merkitään muuten samoin, mutta vuoden kohdalle tulee päivämäärä:

Esim.

Simon, Claude 22.6.1961: "Débat sur le roman". *Les Nouvelles Littéraires*, 7.

Lehtien nimet ilmoitetaan lehden itse käyttämässä kirjoitusasussa (ulkomaisten lehtien kaikki sanat kirjoitetaan yleensä isolla alkukirjaimella). Lehtien nimet kursivoidaan. Sekä lehtiartikkelien että kirja-artikkelien nimet tulevat lainausmerkkeihin.

Jos kirjoittajan nimeä ei saada selville, lähde ilmaistaan lehden nimellä:

Esim.

Nuori Voima 1928, [anon.], "Uuteen maailmaan". *Nuori Voima*. No. 2, 12–13.

7.4 Arkistolähteet

Julkaisemattomia lähteitä säilytetään joko julkisissa arkistoissa tai yksityisarkistoissa (yksityishenkilöiden kokoelmina). Molemmissa tapauksissa on tärkeää ilmoittaa säilytyspaikka. Arkistokokoelmia joudutaan kirjallisuudentutkimuksessa käyttämään esimerkiksi silloin, kun kirjailijoiden jäämistöjä on eri arkistoissa säilytettävänä ja arkistomenetelmin järjestettyinä. Jos tutkielmassa on käytetty runsaasti jotakin tiettyä julkaisemattomien lähteiden tyyppiä, kuten kirjeitä, haastatteluja tai nauhoitteita, ne voidaan merkitä omiksi alaryhmikseen lähdeluetteloon. Sellaisen tutkielman laatimisessa, jossa

käytetään paljon arkistolähteitä tai muita julkaisemattomia lähteitä, on hyödyllistä käyttää apuna Turun yliopiston historian oppiaineryhmän *Kui nootei* -viiteopasta (<https://intranet.utu.fi/fi/yksikot/hum/yksikot/hkt/oppiaineet/historia/historia/opiskelukaytannot/Sivut/ohjeita-opinnaytetoiden-tekemiseen.aspx>).

Kirjeistä mainitaan lähdeluettelossa lähettäjän suku- ja etunimi, kirjeen päiväys, vastaanottaja ja säilyttäjä tai säilytyspaikka. Haastatteluista mainitaan haastattelijan nimi, haastattelun päivämäärä, haastattelun suku- ja etunimi (sekä tarvittaessa muuta tietoa, kuten ammatti ja asuinpaikkakunta), haastattelupaikka sekä haastattelun säilytyspaikka. Pöytäkirjatiedoista merkitään säilytyspaikka ja muistiinmerkitsemisaika; samantapaisista virastotiedoista (esim. henkikirjoittajan virasto, osoitetoimisto) niin ikään tiedon saamisen päivämäärä.

Esim.

Meretoja, Hanna 6.2.2003: Michel Tournierin kirjailijahaastattelu Tübingenissä. Turku: Hanna Meretojan yksityisarkisto.

Suullisesti saaduista tiedoista mainitaan tiedon antajan suku- ja etunimet, aika, jolloin tieto on annettu, kenelle se on annettu sekä tiedonvälityksen tapa (esim. radio- ja televisio-ohjelmista ohjelman nimi ja toimittaja).

Esim.

Fathy, Safaa 1999: *Derrida, toisaalta (D'ailleurs, Derrida)*. Tv-ohjelma. Ohjaus Safaa Fathy. Gloria Films Productions / La Sept Arte, France. Esitetty 2000 YLE1.

Julkaisemattomat pro gradu - ja liseniaatintyöt voidaan sijoittaa omaksi alaryhmäkseen, jos niitä on runsaasti. Jos ne sijoitetaan muun tutkimuskirjallisuuden joukkoon, hakasulkeisiin lähteen perään merkitään tieto siitä, että on kyse pro gradusta tai liseniaatintyöstä. Lisäksi merkitään tieto tutkielman säilytyspaikasta (yliopisto ja laitos/oppiaine).

Pääsääntöisesti vain primaarilähteisiin viitataan lyhenteillä, mutta erityisin perustein saattaa olla järkevää viitata lyhentein myös sekundaarilähteisiin. Tällöin ne merkitään lähdeluettelon loppuun. Joidenkin arkistojen nimistä on olemassa vakiintunut lyhennejärjestelmä, mutta osittain lyhenteet on varauduttava luomaan itse.

Esim.

KTSV = Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

SKS/KirA = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkisto

HHY = Hermann Helminen yksityisarkisto

7.5 Esitykset

Jos tutkielmassa on viitattu taltioituun esitykseen, lähdemerkintöihin kuuluvat esimerkiksi teatteriesityksen kohdalla seuraavat tiedot: näytelmän nimi, näytelmäkirjailijan nimi, alkuperäisteoksen nimi ja ensiesitysvuosi, dramaturgi, suomentaja, esityspaikka ja -aika, ohjaaja sekä taltiointiin liittyvät tiedot. Tarpeen mukaan voidaan mainita myös näyttelijät, lavastaja jne.

Esim.

Seitsemän veljestä, Aleksis Kivi (1870), dramaturgi Ritva Holmberg, Turun kaupunginteatteri, ensiesitys 15.12.1972, ohj. Kalle Holmberg. Video (VHS), televisio-ohjaus Matti Tapio, YLEtv2/teatteritoimitus 1976.

7.6 Sähköiset lähteet

Lähdeluettelossa sähköiset lähteet ryhmitellään pääsääntöisesti niin, että ne sisällytetään sekundaarilähteisiin muun tutkimuskirjallisuuden joukkoon aakkosjärjestyksessä. Mikäli tutkimuksen ensisijaiset lähteet ovat verkossa, ne merkitään primaarilähteisiin. Sähköisiä lähteitä ei tarvitse jaotella oman alaotsikon alle, mutta haluttaessa ne voidaan myös ryhmitellä erikseen esimerkiksi, jos sähköisiä lähteitä on erityisen paljon ja ne poikkeavat jotenkin tavallisimmin käytetyistä verkkolähteistä.

Analogisista lähteistä digitaaliseen muotoon skannatut ja verkossa uudelleen julkaistut materiaalit (kirjat, sanomalehdet, dokumentit jne.) eivät aina välttämättä vastaa täydellisesti alkuperäislähteitä. Niihin voi olla lisätty kommentteja tai niistä on julkaistu verkossa vain osa. Alkuperäiset, painetut versiot, sekä kustantamoiden laatimat digitalisoidut editiot ovat aina suositeltavampia lähteitä. Digitalisoitua versiota käytetään vain perustelluista syistä,

esimerkiksi jos alkuperäiset lähteet eivät ole saatavissa tai luettavissa (esim. vanhat, arkistoidut lähteet) tai se tarjoaa jotakin sellaista tietoa, joka on olennaista työn kannalta ja jota halutaan kommentoida. Jos käytetään digitalisoitua versiota, se on syytä ilmoittaa lähdeluettelossa niin, että tämä käy selvästi ilmi ja että lähde on erotettavissa alkuperäisestä, painetusta lähteestä. Lisäksi ilmoitetaan digitalisoidun edition versio.

Esim.

Jacson, Frances 1823: *Isabella. A Novel*. 1st ed. Vols 1–3. London: Printed for Henry Colburn and Co. Chawton House Library, Novels-On-Line.
<https://chawtonhouse.org/the-library/womens-writing-in-english-2/novels-online/>. Haettu 18.9.2021.

Sähköisten lähteiden merkitseminen eroaa tavanomaisten lähteiden merkitsemisestä vain siten, että lähdeluetteloon merkitään useimmissa tapauksissa myös, mistä ko. aineisto on saatavissa ja milloin se on haettu. Pääsääntöisesti sähköisistä lähteistä ilmoitetaan tekijä(t), julkaisuajankohta, dokumentin tai teoksen otsikko, tyyppi, painos- ja saatavuustiedot sekä ajankohta, jolloin julkaisu on haettu. Mikäli lähteen sisällöstä vastaa yksittäisen henkilön sijasta yhteisö, merkitään yhteisön nimi tekijän sijasta. Sanakirjan tai hakuteoksen ollessa kyseessä ilmoitetaan julkaisun päänimike samaan tapaan kuin jos kyseessä olisi painettu julkaisu. Jos julkaisuvuotta ei ilmoiteta, mutta päivitysaika tiedetään, käytetään sitä. Lähteen tyyppi tai muoto mainitaan hakasulkeissa, esimerkiksi [online] tai [CD-ROM], jos asia jää muuten epäselväksi. Www-sivujen sijainti ilmoitetaan URL-osoitteena. Verkko-osoite on hyvä laittaa omalle rivilleen eikä jakaa useammalle riville.

Kun kyseessä on sähköisessä lehtitietokannassa oleva dokumentti (vrt. esim. lehtitieto- tai opinnäytetietokannat) ilmoitetaan URN-osoite tai DOI-tunniste eli ko. resurssin pysyvä sijainti eikä täsmällistä URL-osoitetta, johon pääsee yleensä vain suojatun yhteyden kautta. Ylipäänsä suojatun yhteyden takana olevia dokumentteja käytettäessä ei lähdeluetteloissa ilmoiteta suoraa osoitetta html- tai pdf-dokumenttiin, vaan on suositeltavaa ilmoittaa URN-osoite tai DOI-tunniste.

Jos kyseessä on luotettavassa tietokannassa, kuten yliopistokirjastojen tietokannoissa, oleva kirja, joka vastaa täysin painettua julkaisua, lähdeluetteloon ei tarvitse merkitä verkko-osoitetta tai hakupäivämäärää. Sen sijaan painetusta julkaisusta poikkeavat E- ja äänikirjat

merkitään lähdeluetteloon painettujen kirjojen tapaan, mutta niiden yhteydessä on mainittava, että kyse on elektronisesta tai äänikirjasta. Äänikirjojen osalta tulee lisäksi mainita palvelun nimi. Suositeltavaa on käyttää sellaisia lähteitä, joihin voi prosenttien sijaan viitata sivunumeroilla.

Esimerkkejä sähköisten lähteiden merkintätavoista:

Artikkeli tai kirja luotettavassa sähköisessä tietokannassa

Orr, Leah 2018: "Tactics of Publishing and Selling Fiction in the Long Eighteenth Century". *The Huntington Library Quarterly*. Vol. 81 (3), 399–423.
DOI:10.1353/hlq.2018.0017.

Buell, Lawrence 2005: *The Future of Environmental Criticism. Environmental Crisis and Literary Imagination*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Digitalisoitu versio alkuperäisteoksesta (esim. kirje, essee, näytelmä, romaani, runo tms.) tai E-kirja

Hurston, Zora Neale 1934: Spunk [online]. *The Zora Neale Hurston Plays at the Library of Congress*. Saatavissa Library of Congress -digitaalisista kokoelmista: <<http://hdl.loc.gov/loc.mss/mhurstn.0108>>.
Haettu 5.7.2021.

Adichie, Chimamanda Ngozi 2008 (2006): *Half of a yellow sun*. Knopf Doubleday Publishing Group. E-kirja.

Www-sivu, pdf-dokumentti tai blogiteksti

Canzio di, William 2021: "On E.M. Forster's Maurice and the Urgency of Expanding Queer Genealogies" [www-dokumentti]. *Literary Hub* 6.7.2021.
<<https://lithub.com/>> Haettu 6.7.2021.

HTHIC 2017: "Proceedings of the Heritage, Tourism and Hospitality International Conference" [pdf-dokumentti]. Pori, September 27–29, 2017. Turku: University of Turku.
<<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/144335/Proceedings%20Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> Haettu 6.7.2021.

TheLeoNation 2021: "Of Cultural Appropriation" [Blogiteksti]. June 24, 2021.
<<https://leomuzivoreva.wordpress.com/2021/06/24/cultural-appropriation/>>
Haettu 6.7.2021.

Julkaisu, jonka tekijä ei ole tiedossa ja jonka tuottajana on yhteisö

Poets & Writers 2021: "Ali Smith Wins Pleasure of Reading Prize, Obama Appears at the American Library Association's Annual Conference, and More" [verkkosivu]. January 7, 2021.
<https://www.pw.org/content/ali_smith_wins_pleasure_of_reading_prize_obama_appears_at_the_american_library_associations> Haettu 4.7.2021.

Verkkolehden artikkeli

Hitt, Elinor 2021: "The Momentum of Living: An Interview with Clare Sestanovich". *The Paris Review*, June 29, 2021 [verkkolehden artikkeli].
<<https://www.theparisreview.org/blog/2021/06/29/the-momentum-of-living-an-interview-with-clare-sestanovich/>> Haettu 6.7.2021.

Sähköpostiviesti

Meikäläinen, Maija 2021: Mitä luet?. Yksityinen sähköpostiviesti 30.6.2021. Viestin saaja: Matti Meikäläinen.

Facebook-päivitys

Yle Tiede 2021: Tilapäivitys 6.7.2021. Facebook-yhteisöpalvelu.
<<https://www.facebook.com/yletiede>> Haettu 6.7.2021.

Uutisryhmään lähetetty viesti

Suomela, Sakari 2006, "Re: Tieteidenvälisyys humanistisessa tutkimuksessa" [online]. Postitettu 8.4.2006 uutisryhmään it-peda.uta.fi. Haettu 4.5.2006.

Tietokoneohjelma tai -peli

Nachreiner, F. et al. 2000: *Arbeitszeit ergonomisch gestalten: eine Software zur Erstellung von Schichtplanen* [tietokoneohjelma]. Versio 3.2. Dortmund: Bundesanstalt für Arbeitsschutz und Arbeitsmedizin.
Command & Conquer 3: Tiberium Wars [tietokonepeli]. Windows. V 1.09. EA Los Angeles, Electronic Arts.

Vieraat kirjainjärjestelmät

Vieraita kirjainjärjestelmiä käyttävien kielten erisnimien kirjoitusasu muutetaan lähdeluettelossa ja itse tekstissä vastaamaan suomenkielistä kirjoitusasua: esimerkiksi englannin- ja saksankieliset versiot venäläisistä ja arabialaisista tekijänimistä merkitään lähdeluetteloön ”suomalaisittain” hakasulkuihin ennen ko. teoksen noudattamaa kirjoitusasua. Tätä suomalaistettua muotoa käytetään myös tekstissä ja viitteissä.

Esim.

[Bahtin, Mihail] Bakhtin, Mikhail 1984: *Rabelais and His World* (*Tvorchestvo Fransua Rable*, 1965). Käänt. Helene Iswolsky. Bloomington: Indiana University Press.

Venäjänkielisiä lähteitä käytettäessä voidaan lähdemerkinnässä niin kuin myös mahdollisissa lainauksissa noudattaa länsimaista kirjaimistoa. Venäjän kielen merkitsemisessä länsimaisilla kirjaimilla voi apuna käyttää SFS:n translitterointi- eli siirrekirjoitusstandardia SFS 49001983; tarpeen vaatiessa katso seuraavat standardit: ISO R/233-1961 (arabia), ISO R/2591962 (heprea) ja ISO RJ843-1968 (kreikka).

Oppaita ja lisälukemista tutkielmantekijöille

- Björk, L. & Räisänen, C. 1996: *Academic Writing: A University Writing Course*. Lund: Studentlitteratur.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto 2007: *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Eco, Umberto 1995: *Oppineisuuden osoittaminen eli miten tutkielma tehdään*. (1989) (*Come si fa una tesi di laurea*, 1977.) Suom. Pia Mänttari. Tampere: Vastapaino.
- Ekholm, Kai & Heinisuo, Rami 2002: *Tee Gradu! Verkkoajan tutkielmantekijän opas*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Fogelberg, Paul & Herranen, Marja & Sinikara, Kaisa 1989: *Tuumasta toimeen: tutkielman tekijän opas*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Gothóni, René 1991: *Oletko neuvoton: lohdutuksen sanoja opinnäytteen laatijalle*. Ruotsista suomentanut Elise Miettinen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hakala Juha T. 1999: *Graduopas: melkein maisterin niksikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakala, Juha 1996: *Opinnäyte ja sen ohjaaminen: johdatus tutkimusprosessin hallintaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakala, Juha 1998: *Opinnäyte luovasti: kehittämis- ja tutkimustyön opas*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hakala, Juha T. 2008: *Uusi graduopas: melkein maisterin entistä ehompi niksikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: *Tutki ja kirjoita*. Uudistettu 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Hurta, Heikki & Peltola, Tapio 1996: *Tutkielmantekijän opas*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Jyrkiäinen, Jyrki & Luostarinen, Heikki & Nieminen, Hannu 1992: *Opasta, kärsi ja unhoita: avuksi tutkielman laatijoille*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.
- Järventausta, Hanna & Moisala, Markku & Toivakka, Sari 1999: *Tutkimalla oppii: tutkimuksenteke-opas*. Helsinki: WSOY.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2007: *Argumentti ja kritiikki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karisto, Antti & Seppälä, Ullamaija 2004: *Maukas gradu: valmistusvihjeitä tutkielman tekijöille*. Tampere: Vastapaino.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli 1999: *Iso Gee. Gradua ei jätetä!* Tampere: Vastapaino.
- Kinnunen, Merja & Löytty, Olli (toim.) 2002: *Tieteellinen kirjoittaminen*. Tampere: Vastapaino. Kirsijärvi, Sirkka & Liikanen, Pirkko & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1995, *Tutkimus ja sen raportointi*. Helsinki: WSOY.
- Koskiahho, Briitta 1990: *Ohi, läpi ja reunojen yli: tutkimuksenteon peruskysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lonka, Irma & Lonka, Kirsti & Karvonen, Pirkko 2006: *Taitava kirjoittaja: opiskelijan opas*. Palmenia-sarja nro 13. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mäkinen, Olli 2005: *Tieteellisen kirjoittamisen ABC*. Helsinki: Tammi.

- Patja, Kristiina & Huhtaniemi, Ilpo & Ikonen, Elina & Kontula, Kimmo (toim.) 1999: *Kohti karonkkaa: neuvoja väitöskirjaa tekeväälle*. Helsinki: Duodecim.
- Pihlaja, Hannu 2001: *Tutkielmaa tekemään*. Lahti: Socieda.
- Pihlaja, Juhani 2004: *Ajattele, tutki ja opi: ohjeita oppimiseen ja tutkielmantekoon*. Lahti: Soceda.
- Roberts, Carol M. 2004: *The Dissertation Journey: a Practical and Comprehensive Guide to Planning, Writing and Defending Your Dissertation*. California: Corwin Press.
- Rudestam, Kjell Erik & Newton, Rae R. 2001: *Surviving Your Dissertation: a Comprehensive Guide to Content and Process*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Sorvali, Irma & Huhtala, Paula 2000: *Iloinen graduntekijä: opas opiskelijoille ja ohjaajille*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Sederholm, Helena 1999: *Vihreitä, virheitä: ohjeita opinnäytteiden tekijöille*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Salovaara, Hannu & Jouppila, Kirsi & Aalto-Kaarlehto, Tiina 1995: *Tutkielman teko-ohjeita*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Svinhufvud, Kimmo 2009: *Gradutakuu*. Helsinki: Tammi.
- Teirilä Marjatta & Jyväsjärvi Erkki 2001: *Tutkielmantekijän työkirja*. Helsinki: Finn Lectura.
- Uusitalo Hannu 2001: *Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan*. Helsinki: WSOY.
- Viskari, Sinikka 2002: *Tieteellisen kirjoittamisen perusteet: opas kirjoittamiseen ja seminaari työskentelyyn*. Julkaisusarja: Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden laitos, B. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Yli-Luoma, Pertti V. J. 2001: *Ohjeita opinnäytetyön tekemiseen*. Sipoo: International Multimedia & Distance Learning.
- Ylijoki, Oili-Helena & Ahrio, Leena 1995: *Gradu lähikuvassa*. Julkaisuja: Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, nro 12. Tampere: Tampereen yliopisto.

Liitteet

Liite 1. Pro gradu -tutkielman nimilehti

”DA KOMM ICH NICHT WEG”

Traumojen lävistämä narratiivinen identiteetti Herta Müllerin romaanissa *Hengityskeinu*

Liisa Merivuori

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Yleinen kirjallisuustiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2021

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Liite 2. Tutkielman tiivistelmäsiivu

Valitse joko Pro gradu -tutkielma, Sivuaineen tutkielma tai Kandidaatintutkielma

Tutkinto-ohjelman nimi, oppiaine

Etunimi Sukunimi (*tutkielman tekijän nimi*)

Tutkielman otsikko

Sivumäärät: tutkielman sivumäärä, liitteiden sivumäärä

Tiivistelmän tyyli on **Abstract**.

Ohjeet tiivistelmäsiivun laadinnasta:

Turun yliopistossa hyväksyttävien pro gradu -tutkielmien ja sivuaineen tutkielmien **kansilehden jälkeen tulee tiivistelmäsiivu**, jonka tarkoituksena on antaa opinnäytteestä kiinnostuneille tiivistetty kuva sen sisällöstä. Tiivistelmä kirjoitetaan samalla kielellä kuin varsinainen tutkielma. Jos tutkielma on kirjoitettu esim. saksan kielellä, tiivistelmä - yläreunan tunnistetiedot mukaan lukien - kirjoitetaan myös saksan kielellä. Tiivistelmäsiivun yläosasta ilmenevät seuraavat tiedot (vrt. yllä):

- opinnäytteen tyyppi (esim. Pro gradu –tutkielma)
- tutkinto-ohjelman nimi ja oppiaine, jossa työ on valmistunut
- tutkielman tekijän etunimi ja sukunimi
- tutkielman nimi
- tutkielman sivumäärä (kansilehdestä lähdeluettelon loppuun), liitteiden sivumäärä

Näiden bibliografisten tietojen jälkeen kirjoitetaan varsinainen tiivistelmä. Sen laadinnassa on oletettava, että lukijalla on yleiset tiedot aiheesta. Tiivistelmän tulee olla ymmärrettävissä ilman tarvetta perehtyä koko tutkielmaan. Se on kirjoitettava täydellisinä virkkeinä, ei väliotsakeluettelonä. On käytettävä vakiintuneita termejä. Tiivistelmään ei saa sisällyttää viittauksia tai lainauksia, eikä myöskään tietoja tai väitteitä, jotka eivät sisälly itse tutkimukseen. **Tiivistelmän on oltava mahdollisimman ytimekäs n. 120–250 sanan pituinen itsenäinen kokonaisuus, joka mahtuu ykkösvälillä kirjoitettuna vaivatta tiivistelmäsiivulle.**

Tiivistelmässä tulisi ilmetä mm.

- tutkielman aihe
- tutkielman kohde, tutkimusongelma, aineisto ja tarkoitus
- käytetyt tutkimusmenetelmät (mikäli tutkimus on luonteeltaan teoreettinen ja perustuu tiettyyn kirjalliseen materiaaliin, on mainittava tärkeimmät lähdeteokset; mikäli tutkimus on luonteeltaan empiirinen, on mainittava käytetyt menetelmät)
- keskeiset tutkimustulokset
- tulosten perusteella tehdyt päätelmät ja toimenpidesuosituksukset
- asiasanat

Tiivistelmään tulee liittää asiasanat, jotka kuvaavat työn sisältöä. Käytä termien valinnassa apuna Turun yliopiston kirjaston käyttämiä asiasanastoja, joita ovat Yleinen suomalainen asiasanasto (YSA; <http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html>), Eduskunnan kirjaston asiasanasto (EKS; <http://www.eduskunta.fi/kirjasto/EKS/index.html>) ja/tai Medical Subject Headings (MeSH; <http://www.nlm.nih.gov/mesh/meshhome.html>).

Avainsanat: avainsana 1, avainsana 2

Liite 3. Esimerkki tutkielman tiivistelmä sivusta

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, Yleinen kirjallisuustiede

Liisa Merivuori

”DA KOMM ICH NICHT WEG” Traumojen lävistämä narratiivinen identiteetti Herta Müllerin romaanissa *Hengityskeinu*
70 s.

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee romaniansaksalaisen Herta Müllerin romaania *Atemschaudel* (2009, suom. *Hengityskeinu* 2010) kerrostuvien traumojen ja niiden värittämän narratiivisen identiteetin näkökulmasta. *Hengityskeinu* kuvaa päähenkilönsä Leo Aubergin elämää 1940-luvulta 2000-luvun alkuun keskittyen erityisesti tämän kokemuksiin pakkotyöleiristä. Romaani yhdistelee fiktiota ja Müllerin ystävän, runoilija Oskar Pastiorin muistoja Stalinin ajan vankileiriltä, jolle suurin osa romaniansaksalaisista työikäisistä lähetettiin toisen maailmansodan jälkeen.

Hengityskeinu on tarina kerrostuvista traumoista. Tarkastelen pakkotyöleirin aiheuttaman trauman ohella Leon homoseksuaalisuuden piilottelun ja sen aiheuttaman pelon sekä syvän kodittomuuden kokemuksen aiheuttamia traumoja. Tulkintani mukaan traumat vaikuttavat risteävästi päähenkilön narratiiviseen identiteettiin vieden häneltä lähes kaiken inhimillisyyden ja uskon tulevaisuuteen. Henkiset ja ruumiilliset traumat tekevät Leosta kuin esineen, jonka ainoa tarkoitus on tehdä raskasta työtä. Edes leiriltä vapautuminen ei muuta tilannetta: pakkotyön tilalle astuu sisäinen työpakko.

Yhdistelen tutkimuksessani traumafiktio ja narratiivisen identiteetin teorioita. Nämä kentät ovat toisistaan erilliset, mutta yhdistyvät tutkimuksessani mahdollisen tajun käsitteen kautta. Koko tutkimuksessani on vahva feministis-hermeneuttinen pohjavire. Käyttämieni teorioiden yhdistelmän kautta tarkastelen ennen kaikkea sitä, miten erityyppiset traumat vaikuttavat narratiiviseen identiteettiin ja millaista eettistä potentiaalia tällaisia teemoja käsittelevällä kaunokirjallisuudella on.

Totean tutkimuksessani, että *Hengityskeinun* tapa kuvata syviä ja päättymättömiä traumoja, jotka ovat syntyneet historian varjossa, kantaa vahvaa eettistä potentiaalia. Vaikka teos ei esitä eksplisiittisiä kannanottoja, se voi laajentaa lukijansa mahdollisen tajua – tajua siitä, miten asiat voisivat olla toisin. *Hengityskeinu* ei tarjoa yksinkertaisia ratkaisuja traumasta parantumiseen tai sitä ympäröivän hiljaisuuden murtamiseen, mutta osallistuu rakentamaan kieltä, jonka avulla ennen sanoinkuvaamaton voi saada sanallisen muodon ja tulla ymmärretyksi.

Avainsanat: Herta Müller, traumafiktio, trauma, narratiivinen identiteetti, mahdollisen tajua, leirikirjallisuus, gulag, homoseksuaalisuus, nälkä, *Heimat*, Paul Celan.

Liite 4: Esimerkki sisällysluettelosta**Sisällysluettelo**

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2	Herta Müller ja ”kodittomuuden maisemat”	5
1.3	Teoreettinen viitekehys ja työn kulku	9
2	Kerrostuvat traumat	15
2.1	Piiloteltu seksuaalisuus	15
2.2	Leirin todellisuus: aina nälkä	23
2.3	Ikuinen koti-ikävä	31
3	Sirpaleinen narratiivinen identiteetti	39
3.1	Pehmeä muisti ja sanallistamisen vaikeus	39
3.2	Esineet identiteetin pohjana	47
3.3	Trauma ja mahdollisen taju	54
4.	Lopuksi	63
	Lähteet	67

Liite 5: Esimerkki lyhenteistä

Käytetyt *Raamatun* kirjojen lyhenteet:

1. Moos.	= Ensimmäinen Mooseksen kirja
2. Moos.	= Toinen Mooseksen kirja
Jer.	= Jeremian kirja
Dan.	= Danielin kirja
Matt.	= Evankeliumi Matteuksen mukaan
Mark.	= Evankeliumi Markuksen mukaan
Luuk.	= Evankeliumi Luukkaan mukaan
Ap. t.	= Apostolien teot
Ef.	= Kirje efesolaisille
Ilm.	= Johanneksen ilmestys

Liite 6: Teksti- ja sitaattinäyte I

Efraim on ainoa, jota Tiffauges on valmis aidosti kuuntelemaan, vaikka tämä edustaakin hänelle jotakin täysin vierasta ja tuntematonta, eikä heillä ole edes yhteistä kieltä:

Mutta heillä oli toistensa ymmärtämiseen määrättömästi aikaa ja ehtymätön kärsivällisyys. Kun lapsi käänsi Tiffaugesin puoleen ruvettuneet laihat kasvonsa suunnattomine mustine silmineen, mies kuunteli molemmin korvin, koko olemuksellaan, sillä siinä hahmottui maailma, joka kuvasteli hänen omaa maailmaansa pelottavan uskollisesti mutta käänsi sen kaikki merkit vastakkaisiksi. (KK, 362.)

[Mais ils disposaient pour se comprendre d'un temps indéterminé et d'une inépuisable patience, et lorsque l'enfant tournait vers lui son mince visage poudré de dardres et dévoré par ses grands yeux noirs, Tiffauges l'écoutait de toutes ses oreilles, de tout son être, car il voyait s'édifier un univers qui reflétait le sien avec une fidélité effrayante et qui en inversait tous les signes. (RA, 374.)]

Tässä Tiffaugesin ja Efraimin kohtaamisessa on todella kyse kahden maailman kohtaamisesta, sillä Efraim on joutunut viettämään lähes koko lapsuutensa keskitysleirillä ”varjojen valtakunnassa, joka oli ainoa hänen tuntemansa maailma” (KK, 362, ”terre des ombres qui était la seule qu’il connût”, RA, 375).

Keijujen kuninkaassa ei ole Efraimin lisäksi montakaan hahmoa, jotka esiintyisivät itsenäisinä subjekteina ja kyseenalaistaisivat Tiffaugesin näkökulman asioihin. Yksi tällainen hahmo on kuitenkin romaanin alussa esiintyvä Rachel, jota Tiffauges nimittää ”elämänsä naiseksi” (KK, 12, ”la femme de ma vie”, RA, 14). Hän on juutalainen ja hänellä todetaan olevan ”heprealaisen paimenpojan pikku pää” (KK, 14, ”petite tête de berger hébreux”, RA, 16), joten hän näyttäytyy Efraimin rinnakkaishahmona. Hän on itsenäinen ja voimakastahtoinen yksilö, joka jättää pysyvät jäljet Tiffaugesin itseymmärrykseen mm. viittaamalla tämän ihmissyöjämäisyyteen. Lisäksi hänen huumorintajunsa ja kykynsä nähdä asioiden perimmäinen mielettömyys tuovat suhteellisuudentajua Tiffaugesin yksisilmäiseen ja vakavamieliseen uskomusjärjestelmään: ”[H]änen huumorintajunsa, taitonsa paljastaa ihmisten ja tilanteiden syvä mielettömyys ja elämän harmaudesta puristamansa virkistävä iloisuus tekivät hyvää synkkyyteen taipuvaiselle luonteelleni.” (KK, 13.) [”[S]on sens de la drôlerie, son adresse à déceler le côté profondément absurde des gens et des situations, une gaieté tonique qu’elle sait faire jaillir de la grisaille de la vie avaient une influence bienfaisante sur mon naturel volontiers atrabilaire.” (RA, 15.)]

Liite 7: Teksti- ja sitaattinäyte II

Jos teoksessa *La villa* tuomarin toimintatapa kuvataan omituiseksi, teoksessa *La noches de Flores* esitetään, että keksiminen on poliisille ainoa mahdollinen tapa saada rikollinen kiinni:

[S]e on joko tai, sillä toimiminen merkitsee olla ymmärtämättä mitään ja hyökätä, luoda, ja ymmärtäminen, kuten hyvin tiedetään, estää toimimasta. 'Ymmärtää kaikki on antaa kaikki anteeksi.' Hyvä on. Mutta ei se ole se, mitä poliisilta pyydetään: yhteiskunta on se, joka voi antaa anteeksi, ja sen anteeksiannon vuorovesi pysähtyy juuri poliisiin. Tätä logiikkaa seuraten, se, mitä poliisin tulisi tehdä, on olla ymmärtämättä mitään.¹³ (LNF,85.)

Tulkintani mukaan anteeksiannon ja ymmärtämisen ongelma johtuu siitä, että jos poliisin täytyy rikkoa sääntöjä saadakseen rikollinen kiinni, hänelle samalla tulee velvollisuus vapauttaa rikollinen. Kuinka voi tuomita toisen lakien rikkomisesta, jos itse rikkoo niitä saadakseen rikollisen kiinni? Kun poliisille tulee tietoisuus siitä, että lait ovat ihmisen keksimiä, eivätkä absoluuttinen totuus, hän menettää uskonsa lakeihin. Kertojan mukaan poliisin päätehtävä on rangaista. Kohdassa ironisoituu myös ajatus poliisista absoluuttina:

Poliisi on kaikkivoipa. Se on kaikkialla, kaiken aikaa, ja voi tehdä kaiken. Se muodostuu absoluutiksi, kuin kieli. Mutta ainoastaan rikolliselle, ja vain sen jälkeen kun hän on tehnyt rikoksen. Silloin kaikki lukemattomat elämän yksityiskohdat putoavat paikoilleen; hetken verran, joka on kuin ikuisuus, rikollinen näkee selvästi. Hän tuntee, että hänen pitäisi olla poliisi.¹⁴ (LNF, 85–86.)

Se, että rikollinen näkee todellisuuden ”kokonaisuutena” nähdessään sen poliisin absoluutin läpi, asettaa kyseenalaiseksi poliisin absoluuttina, kuten myös absoluutin olemassaolon yleensä. Jos poliisi on absoluutti vain rikolliselle, voiko häntä kutsua absoluutiksi? Nähdäkseni teoksessa tuleeikin voimakkaasti esiin todellisuuskokemuksen subjektiivisuus. Samalla kyseenalaistuu myös kieli absoluuttina, sillä poliisia verrataan kieleen. Kohdan voikin nähdä kyseenalaistavan ajatuksen siitä, että kieli ja todellisuus olisivat toisistaan erillisiä, eikä ihmisellä olisi mahdollisuutta vaikuttaa kieleen tai muihin kulttuurisiin järjestelmiin, joiden kautta hän todellisuutta ymmärtää.

¹³ [E]s o uno u otro, porque la acción significa no entender nada y arremeter, crear; y la comprensión, como bien es sabido, inhibe la acción. 'Comprenderlo todo, es perdonarlo todo.? De acuerdo. Pero eso no es lo que se le pide a la policía; es la sociedad la que puede perdonar, y su marea de perdón se detiene justamente en la policía. Siguiendo esta lógica, lo que la policía debería hacer es no comprender nada.

¹⁴ La policía es omnipotente. Está en todas partes, en todo momento. Se vuelve un absoluto, como el lenguaje. Pero sólo para el criminal, y sólo después de que ha cometido el crimen. Entonces, todos los detalles innumerables de la vida caen en su lugar; el criminal ve claro, por un instante que es como una eternidad. Siente que debería ser policía.

Liite 9: Lähdeluettelo

Primäärilähteet

Petterson, Per 2011: *Kirottu ajan katoava virta* [=KAKV]. (*Jeg forbanner tidens elv*, 2008.)
Suom. Katriina Huttunen. Helsinki: Otava.

Sekundäärilähteet

Assmann, Aleida 2011: *Cultural Memory and Western Civilization. Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Crowley, Patrick 2003: Paul Ricœur: The Concept of Narrative Identity, the Trace of Autobiography. *Paragraph* 26 (3), 1–12.

Cusk, Rachel 2010: A Son's Struggle for Maturity. *The Guardian*, 10.6.2010.

D'Erasmus, Stacey 2010: Chilled to the Bone. *The New York Times*, 13.8.2010.

Elven, Rune Sæther 2017: Å tørrskodd krysse Rio Grande Tid og erindring i Per Pettersons roman *Jeg forbanner tidens elv*. Masteravhandlingen. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Institutt for språk og litteratur.

Huyssen, Andreas 2003: *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Palo Alto: Stanford University Press.

Jameson, Fredric 1991: *Postmodernism or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. London and New York: Verso.

Kosonen, Päivi 2016: Moderni omaelämäkerrallisuus & itsen kertomisen muodot. *Niin&näin* 90 (3), 43–49.

Martin, Theodore 2016: Temporality and Literary Theory. *Oxford Research Encyclopedia of Literature*. DOI: 10.1093/acrefore/9780190201098.013.122.

Meretoja, Hanna 2018: *The Ethics of Storytelling. Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. Oxford: Oxford University Press.

Mäkikalli, Aino 2007: *From Eternity to Time. Conceptions of Time in Daniel Defoe's Novels*. Oxford et al.: Peter Lang.

Pedersen, Frode Helmich 2010: Per Pettersons forfatterskap i lys av resepsjonen. *Edda* 97 (2), 141–155.

Rao, Mythili G. 2010: Per Petterson's "I Curse the River of Time". *Words without Borders*, August issue. <http://www.wordswithoutborders.org/book-review/per-pettersons-i-curse-the-river-of-time>. Haettu 10.10.2016.